

Försvunna gårdar i Dalsland

Arkivstudie

Grinstad, Holm, Åmål och
Ärtemark socknar i Dalsland
Mats Hellgren

Rapport 2024:18

Göta Arkeologi rapport 2024:18

Kontakt

Göta Arkeologi AB

Lyckebovägen 15

518 40 Sjömarken

kontakt@gotaarkeologi.se

Organisationsnummer: 559330-1426

Upphovsrätt: Enligt Creative Commons licens CC BY

Layout och kartor: Mats Hellgren

Omslagsbild: Foto mot norr som visar platsen för gården Finnetorp i Grinstad socken där den fanns i slutet av 1700-talet

Försvunna gårdar i Dalsland

Arkivstudie

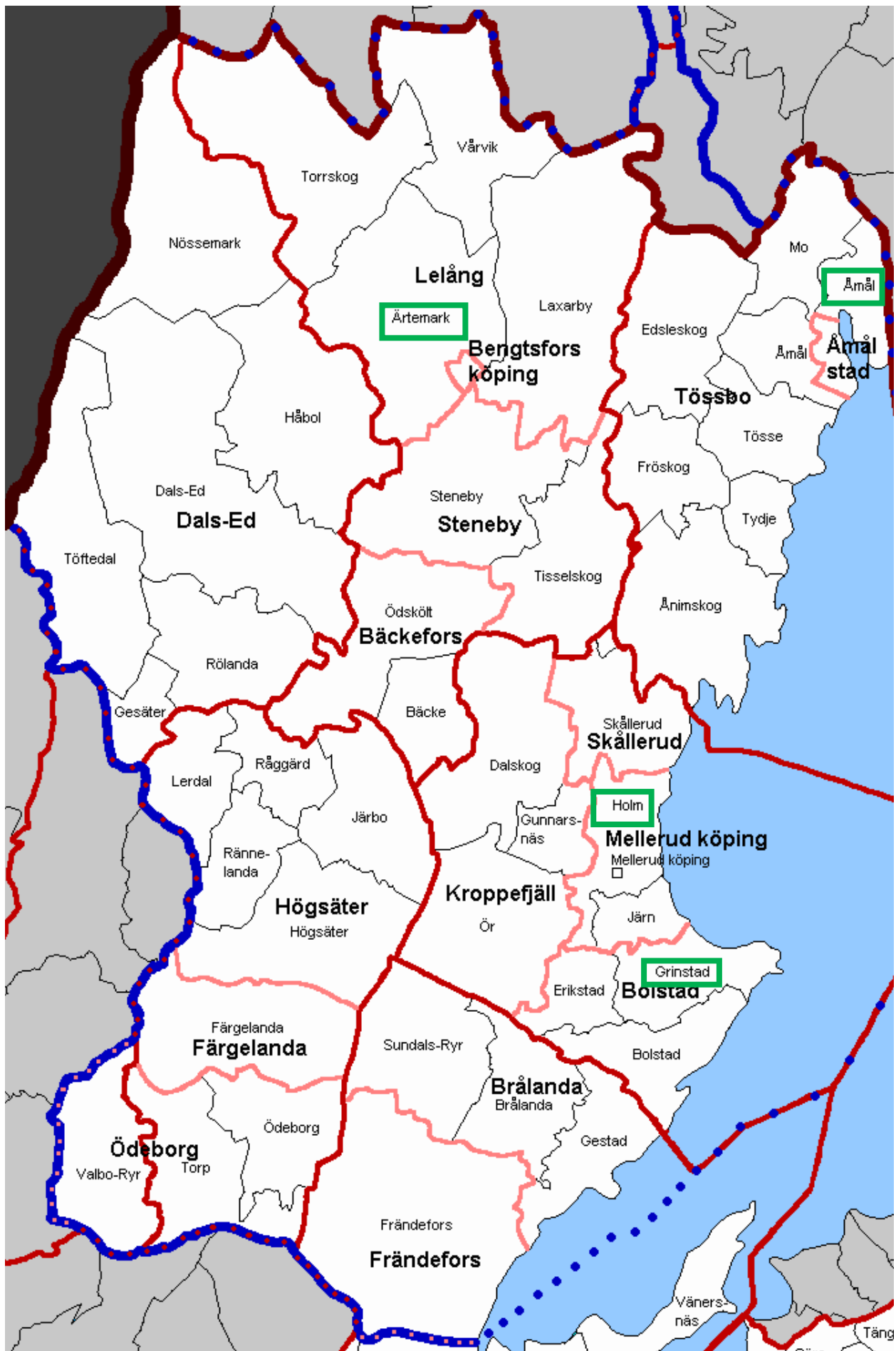
Grinstad, Holm, Åmål och Ärtemark socknar i Dalsland

Mats Hellgren

Göta Arkeologi Rapport 2024:18

Innehåll

Sammanfattning.....	6
Inledning.....	6
Syfte.....	7
Resultat	8
Grinstad socken.....	11
Holm socken	29
Åmål socken.....	36
Slutsats.....	41
Källförteckning.....	42

Figur 1. Karta som visar Dalslands socknar. De berörda socknarna är grönmarkerade.

Sammanfattning

Göta Arkeologi har under hösten 2024 genomfört en studie som berör övergivna gårdslägen i Dalsland. Projektet har genomförts med bidrag från Carl Jacob Lindebergs Fornminnesfond med målsättning att med hjälp av historiskt kartmaterial undersöka om det finns platser i Dalsland där gamla gårdslägen övergivits och fallit i glömska. Studien begränsades till fyra socknar; Holm, Grinstad, Åmål och Ärtemark.

Resultatet blev att läget för tretton gamla gårdstomter påträffades och kunde registreras som fornlämningar i kulturmiljöregistret. Av dessa var åtta belägna i Grinstad socken, tre i Holm socken och två i Åmål socken.

Inledning

Projektet Försvunna gårdar i Dalsland har möjliggjorts tack vare forskningsbidrag från Carl Jacob Lindebergs Fornminnesfond. Idén till att studera gårdars lägen skapades när arkeologer från Göta Arkeologi av en tillfällighet hittade lämningar efter en gård utanför Åmål som flyttats till ett nytt läge under 1800-talet. Det äldre läget hade lämnats relativt orört på ett impediment intill en åker.

På ett gammalt gårdsläge som undgått industrialismens framfart är det möjligt att även spår från medeltida eller förhistoriska föregångare har bevarats. Det är därför av

stort intresse för kunskapsuppbyggnaden kring gårdar och bebyggelse under förhistorisk och tidighistorisk tid i dessa trakter. I Dalsland finns det som bekant många förhistoriska gravfält men förhållandevis få kända boplatser.

Studien syftade till att lokalisera gårdar som av någon anledning flyttats eller försvunnit under historisk tid med hjälp av äldre kartmaterial. Jämförelsevis finns det i Bohuslän flera förundersökta och slutundersökta gårdstomter. Många av dessa undersökningar har kunnat påvisa att det finns förhistoriska lämningar vid samma plats. Framtida arkeologiska undersökningar får påvisa om situationen är likartad i Dalsland.

Eftersom det historisk sett inte har funnits några traditionella bytomter i Dalsland används enbart termen gårdstomter hädanefter i denna rapport.

Av de registrerade gårdstomterna i Dalsland har endast två blivit föremål för arkeologiska undersökningar. Den ena är gården Solberg i Högsäter socken (L1966:8258) som förundersöktes 2002 och den andra är gården Stenshult i Valbo-Ryr socken (L1967:5637) som slutundersöktes 1979. I samband med den sistnämnda undersökningen hittades även flera förhistoriska härdar.

Figur 2. Geometrisk karta från 1692 över Amnebyn i Tösse socken ritad av Bo Kempensköld. I det här fallet ligger gården kvar på samma plats idag.

Inför arkivstudien fanns det enligt kulturmiljöregistret 185 registrerade gårdstomter i Dalsland (se figur 3). Av dessa var 65 registrerade som fornlämningar, 104 var möjliga fornlämningar, 9 var övriga kulturhistoriska lämningar och 7 hade ingen antikvarisk bedömning.

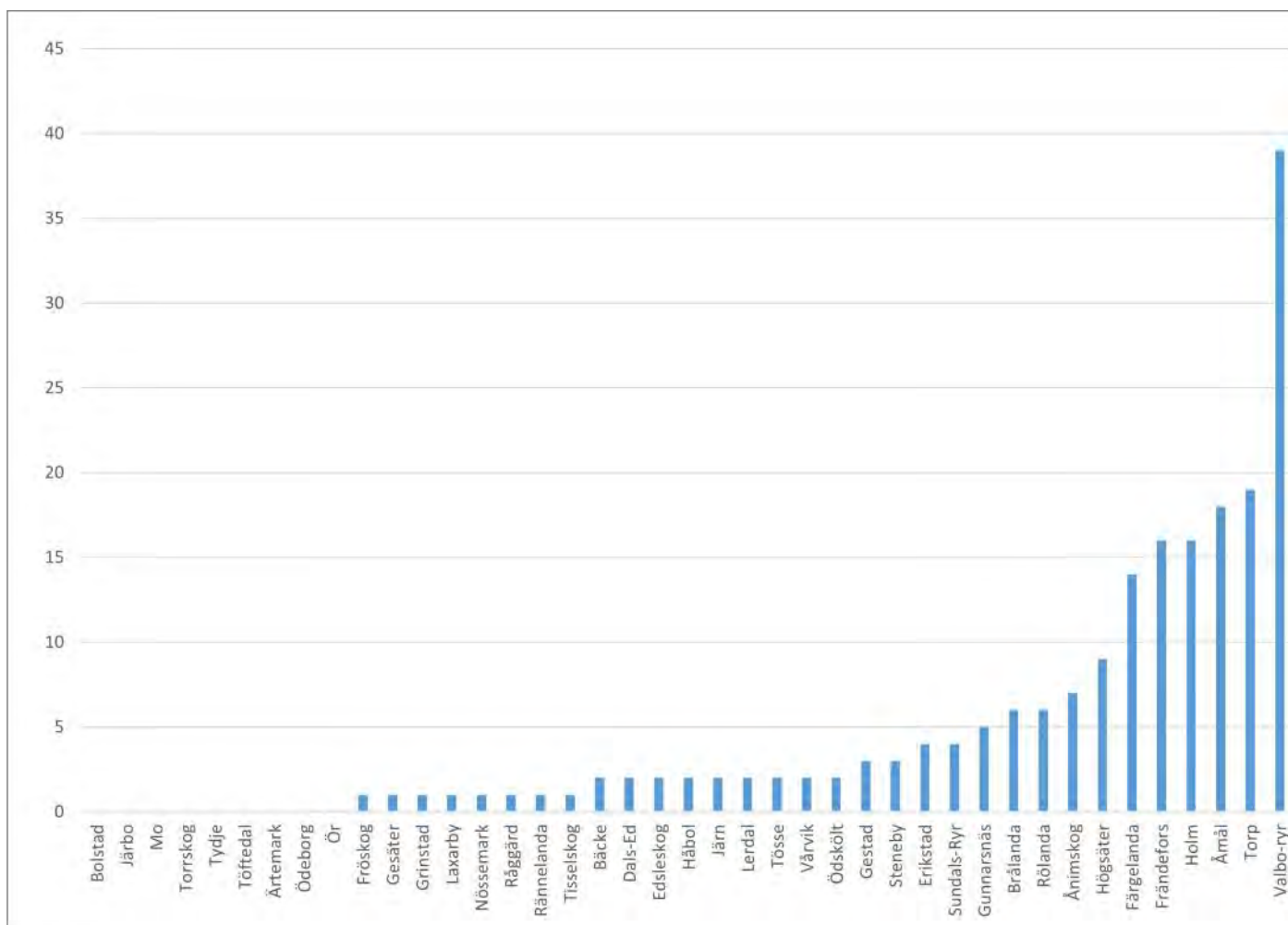
I figur 4 finns det en tabell som visar samtliga registrerade gårdstomter som var klassade som fornlämningar i Dalsland innan detta projekt påbörjades. Tabellen visar på stora skillnader när det gäller antalet lämningar i socknarna. Det beror förmodligen inte på att antalet gårdstomter är så olikt som det ser ut utan snarast på den skiftande kvalitén av tidigare genomgångar av det historiska kartmaterialet.

Syfte och metod

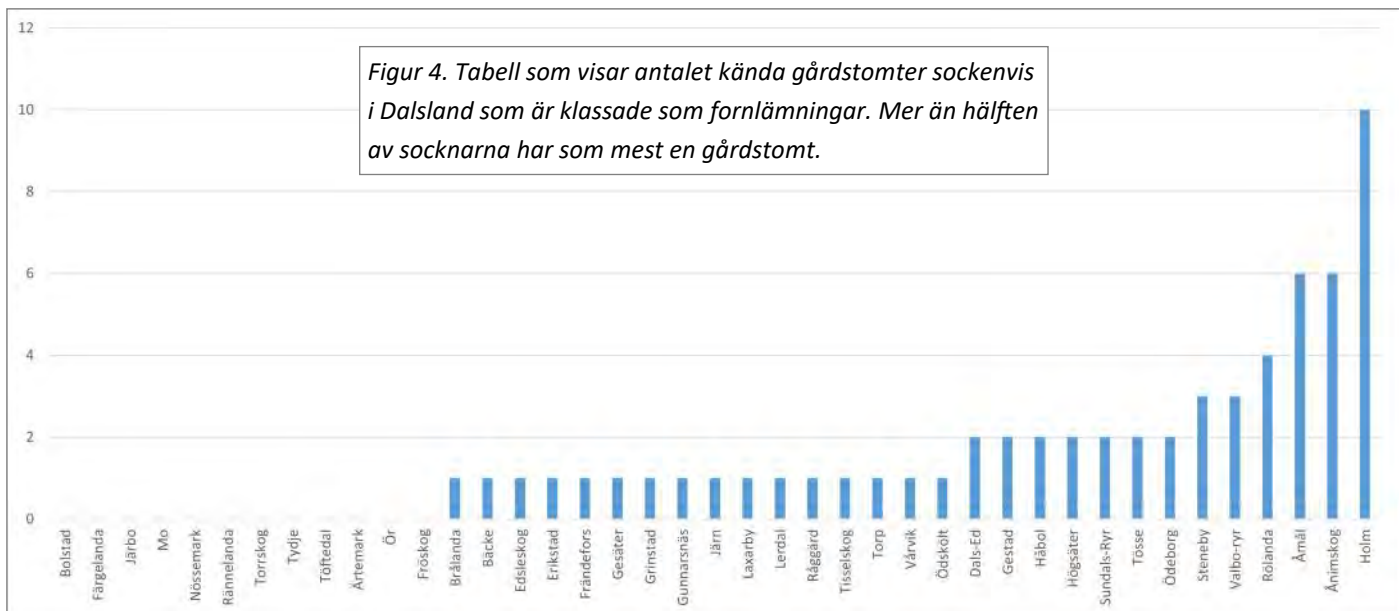
Syftet med denna studie är att med hjälp arkivmaterial lokalisera varaktigt övergivna gårdstomter i fyra socknar i Dalsland och registrera dessa som fornlämningar. Pro-

jektet genomfördes framför allt genom studier av det historiska kartmaterialet men kompletterades även med uppgifter från kyrkböcker, mantalslängder och ortnamnsregistret.

De aktuella socknarna utgjordes av Holm, Grinstad, Åmål och Ärtemark. Med syfte att även bedöma omfattningen av tidigare genomgångar av arkivmaterialet valdes två socknar, Holm och Åmål, med många registrerade gårdstomter. Som referens valdes två socknar, Grinstad och Ärtemark, med få registrerade gårdstomter. Totalt studerades över 1100 digitala akter från lantmäteriets hemsida.

Figur 3. Tabell som baseras på Kulturmiljöregistrets uppgifter om registrerade bytomter/gårdstomter i Dalsland. Nio socknar har ingen registrerad bytomt/gårdstomt och åtta socknar har endast en. Den stora skillnaden gällande antalet registrerade bytomter/gårdstomter i de olika socknarna indikerar att genomgångarna av socknarnas arkivmaterial har varit av skiftande art.

Resultat

En granskning av kartor med tillhörande handlingar genomfördes för samtliga gårdar som finns med i ortnamnsregistret för de fyra socknarna Grinstad, Holm, Åmål och Ärtemark.

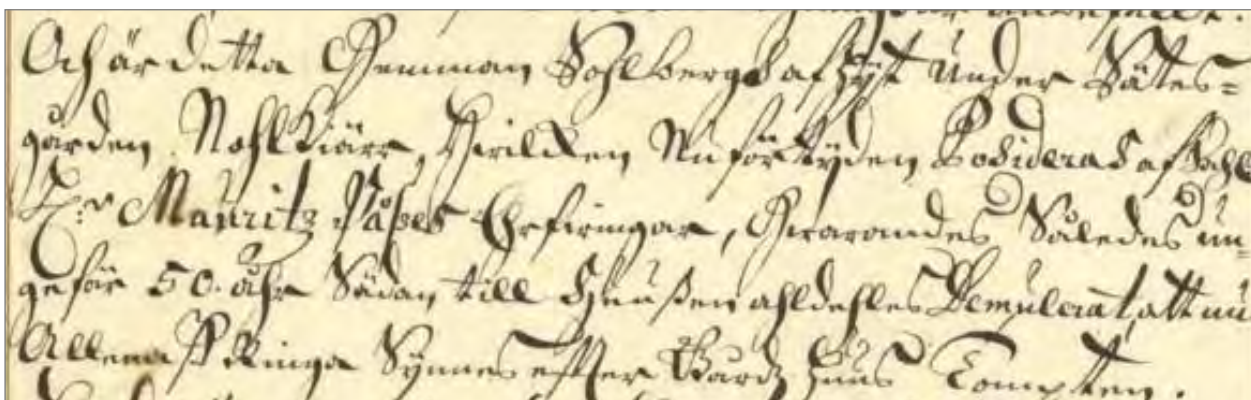
Flertalet av de genomgångna kartorna härrör från slutet av 1700-talet eller början av 1800-talet. Vad beträffar de äldsta kartorna förekom det ibland särskild information om en gårds historia och om dess ägor. Ett exempel på detta är en karta från 1709 över gården Nordkärrs ägor i Holm socken (se figur 5).

Vad beträffar det stora antalet sedan tidigare registrerade gårdstomter i Holm socken kunde det konstateras att merparten av dessa registrerades i samband med arkivstudier som har gjorts inför arkeologiska undersökningar.

Projektet resulterade i att tretton nya fornlämningar i form av gårdstomter kunde konstateras. Dessa lämningar har registrerats som fornlämningar i kulturmiljöregistret.

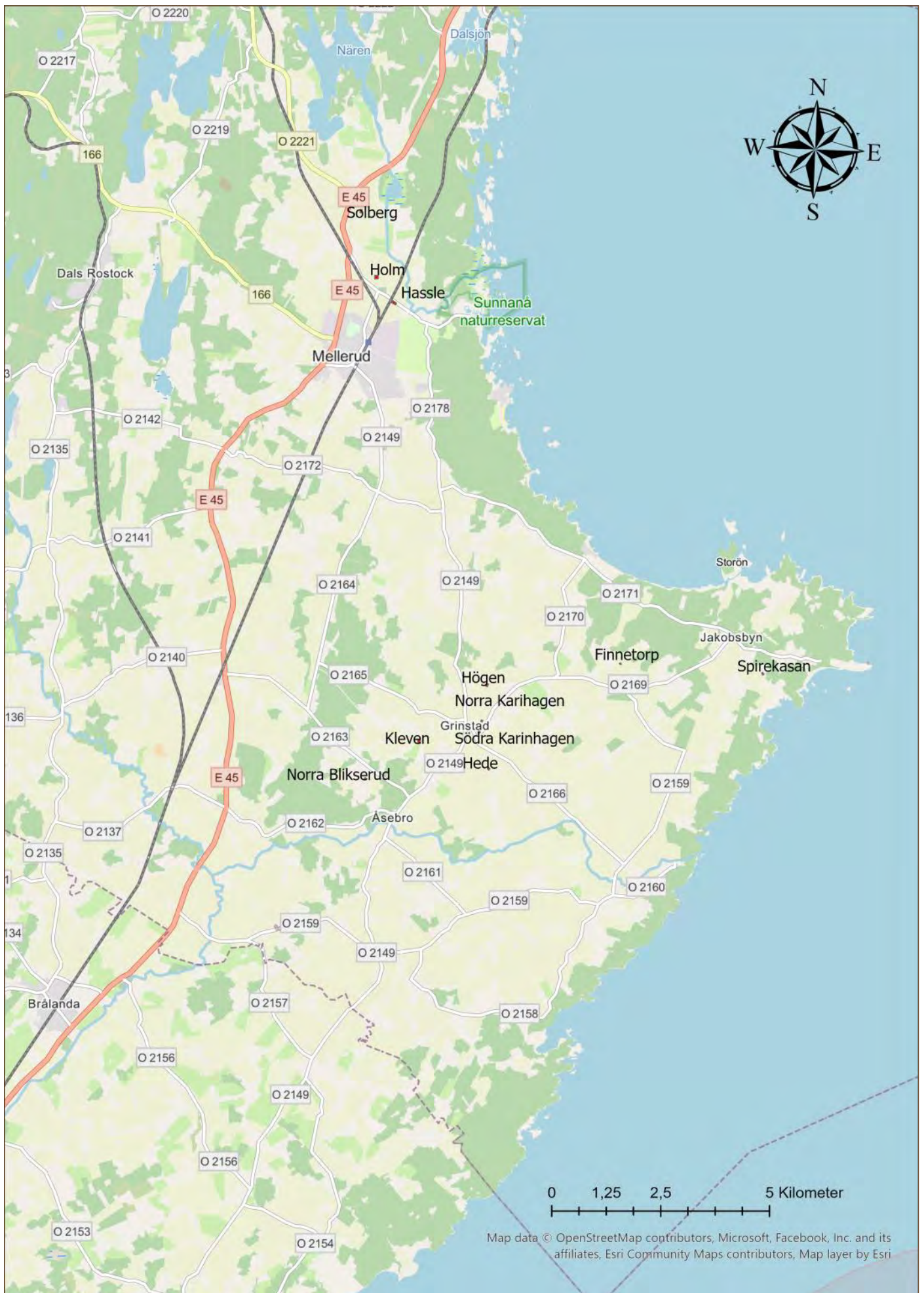
Av dessa gårdstomter finns åtta i Grinstad socken, tre i Holm socken och två i Åmål socken. Inga övergivna gårdstomter kunde konstateras i Ärtemark socken. Det visade sig att sju av gårdarna flyttades från sitt ursprungliga läge medan de övriga sex övergavs utan nyetablering.

Resultatet av arkivstudien presenteras på följande sidor. Den äldsta kartan för varje gårdstomt med relevant information visas först. Sedan syns ett utsnitt från häradskartan vilken härrör från 1890-talet. Därefter följer ett foto av platsen för gårdstomten samt en karta som visar fornlämningens placering.

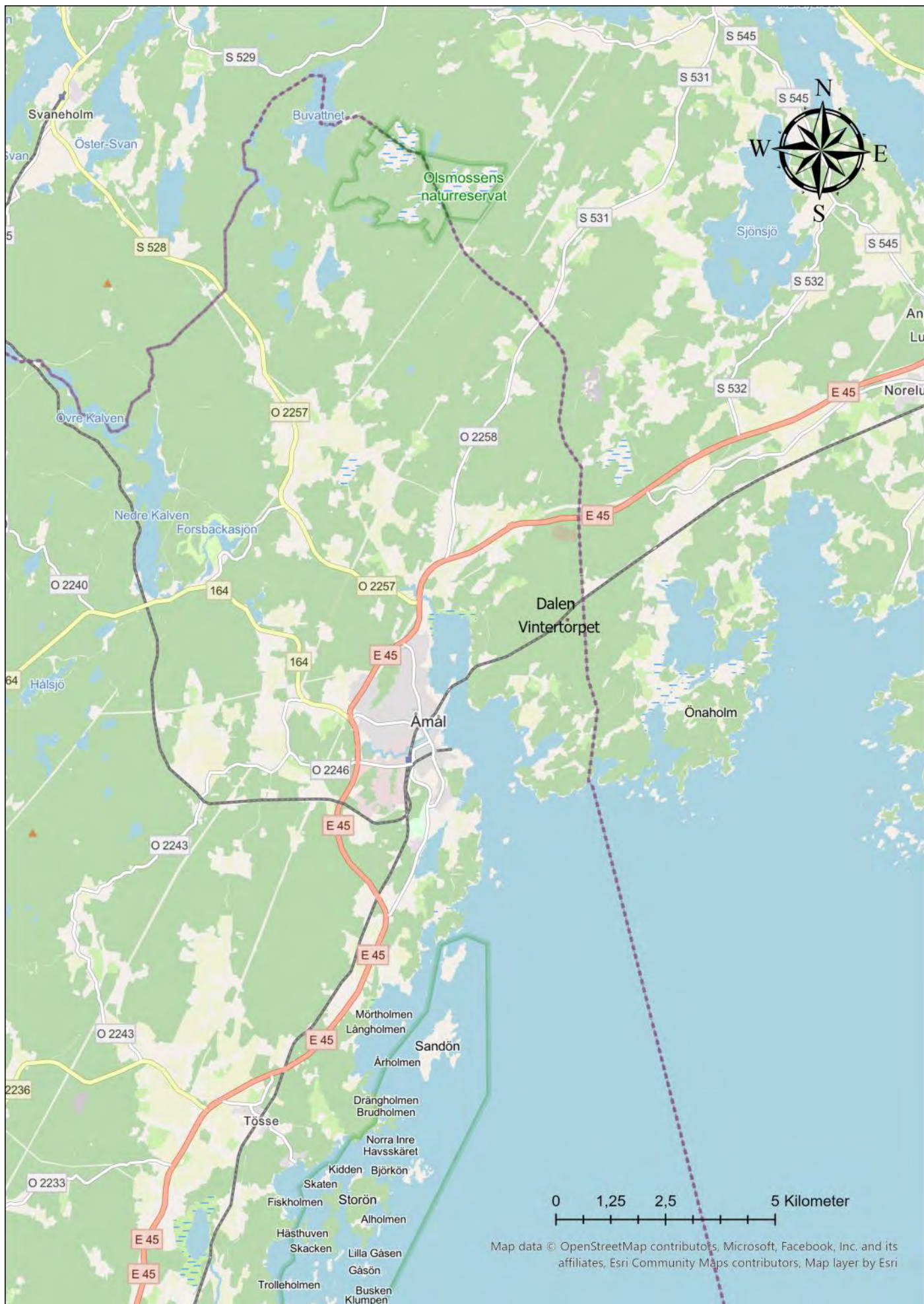

Figur 5. Utsnitt från karttexten från en karta från 1709 över gården Nordkärrs ägor som omnämner den övergivna gården Solberg. I texten anges att gården Solberg övergavs omkring 1660. En genomgång av mantalslängder visade att Solberg övergavs 1671. Anledningen till detta är oklart.

”Och är detta hemman Solberg avhyst under sätesgården Nolkärr, vilken nu för tiden posideras av salige herr Mauritz Posses arvingar, varandes således ungefär 50 år sedan, till husen alldeles demolerat, att nu allenast ringa syns efter gårdshustomten”.

Figur 6. Översiktskarta som visar de nyupptäckta gårdstomterna i Holm och Grinstad socknar.

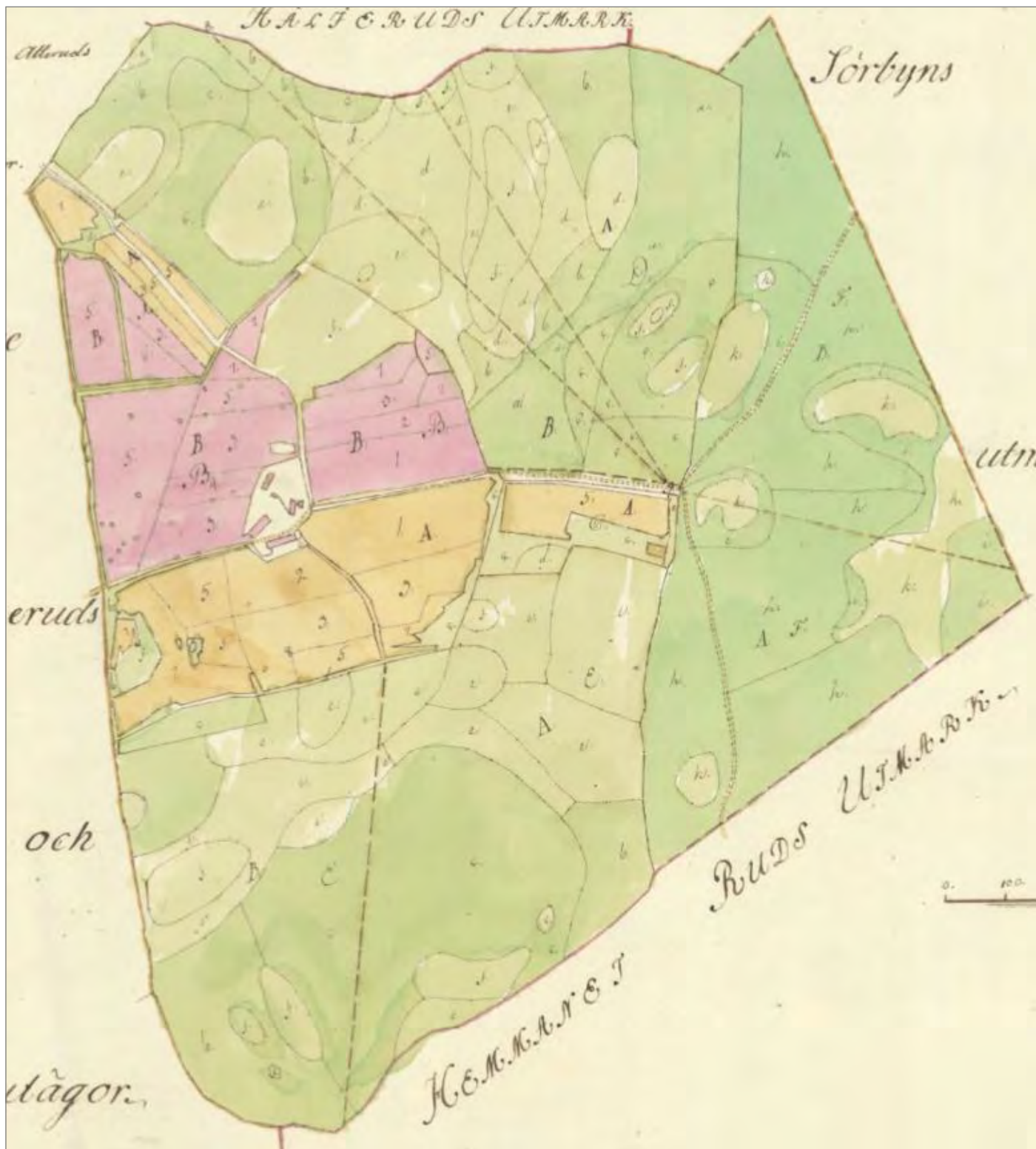
Figur 7. Översiktskarta som visar de nypupptäckta gårdstomterna Dalen och Vintertorpet i Åmål socken.

Grinstad socken

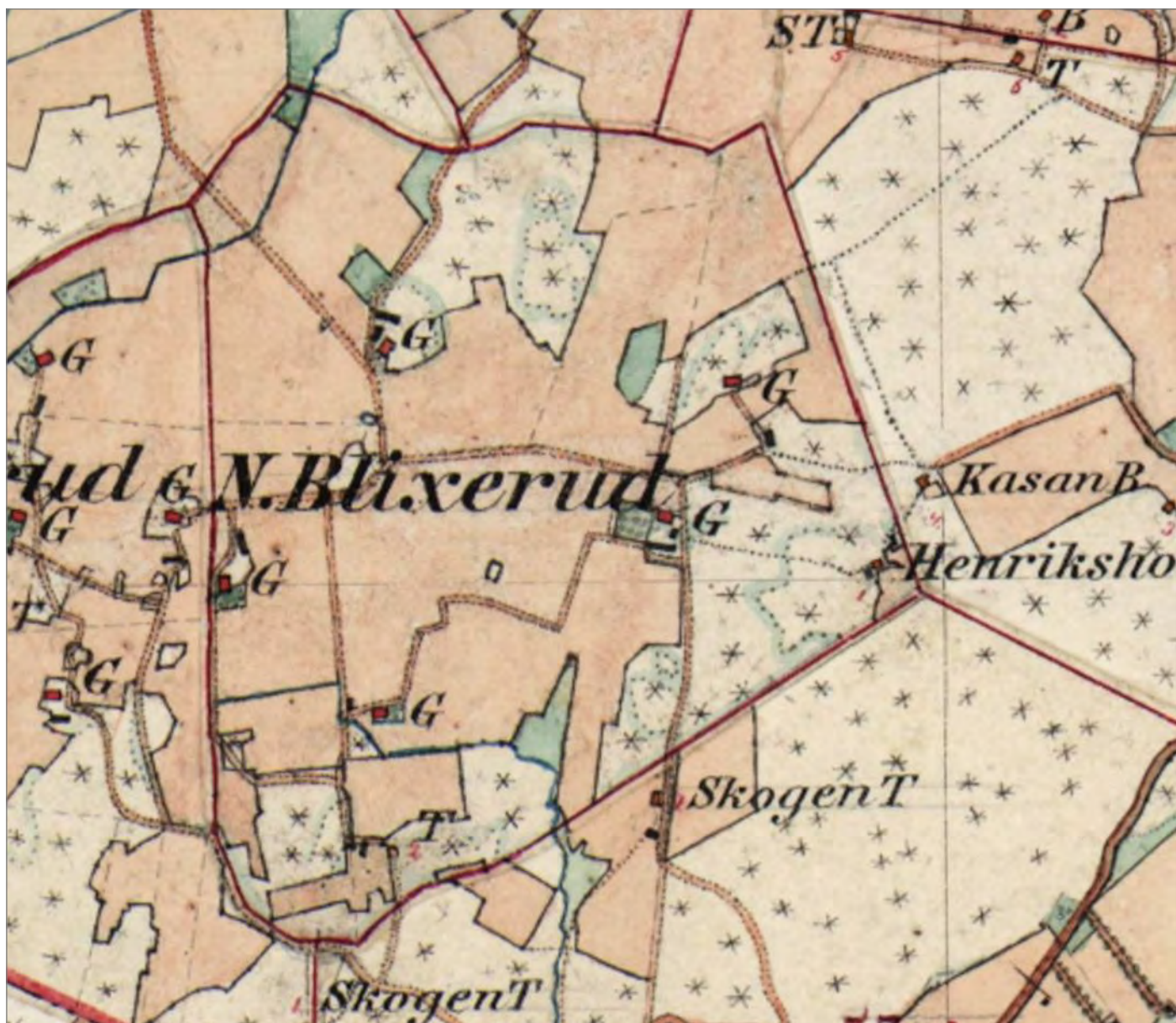
Gården Norra Blikserud (L2024:5463)

- ◇ Gården är belagd 1546 som ett torp som sedermera ändrades till 1/4 hemman.
- ◇ Gårdsnamnets förled härrör från mansnamnet Blek medan efterledet -rud betyder röjning.

Gården syns på en karta från 1803 (figur 8) men är inte längre synlig när den Häradsekonomska kartan som tillkommer på 1890-talet. Platsen för den gamla gårds-tomten är sedan dess övergiven och syns i landskapet som ett impediment i den omgivande flacka åkermarken (figur 11).

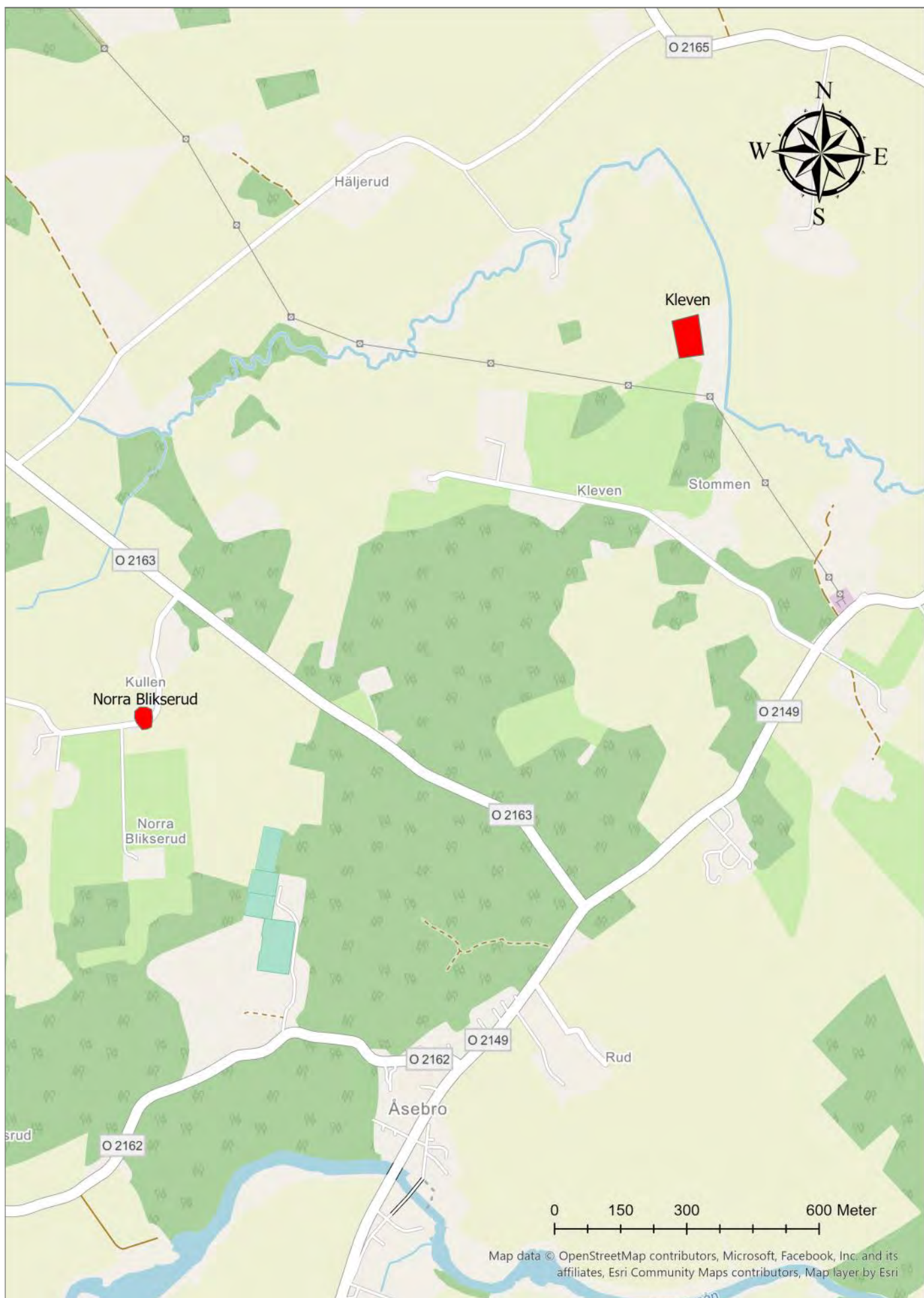
Figur 8. Utsnitt från en karta från 1803 som visar gården Norra Blikserud.

Figur 9. Utdrag från Häradskartan. Vid denna tid fanns det fem gårdar inom Norra Blixerud. Platsen för gården på 1803 års karta är övergiven och låg intill ett impediment vid bokstaven "I" i namnet Blixerud. Idag finns alla fem gårdar kvar på samma plats som vid häradskartans tillkomst.

Figur 10. Foto mot nordöst som visar platsen för gården Norra Blixerud på 1803 års karta.

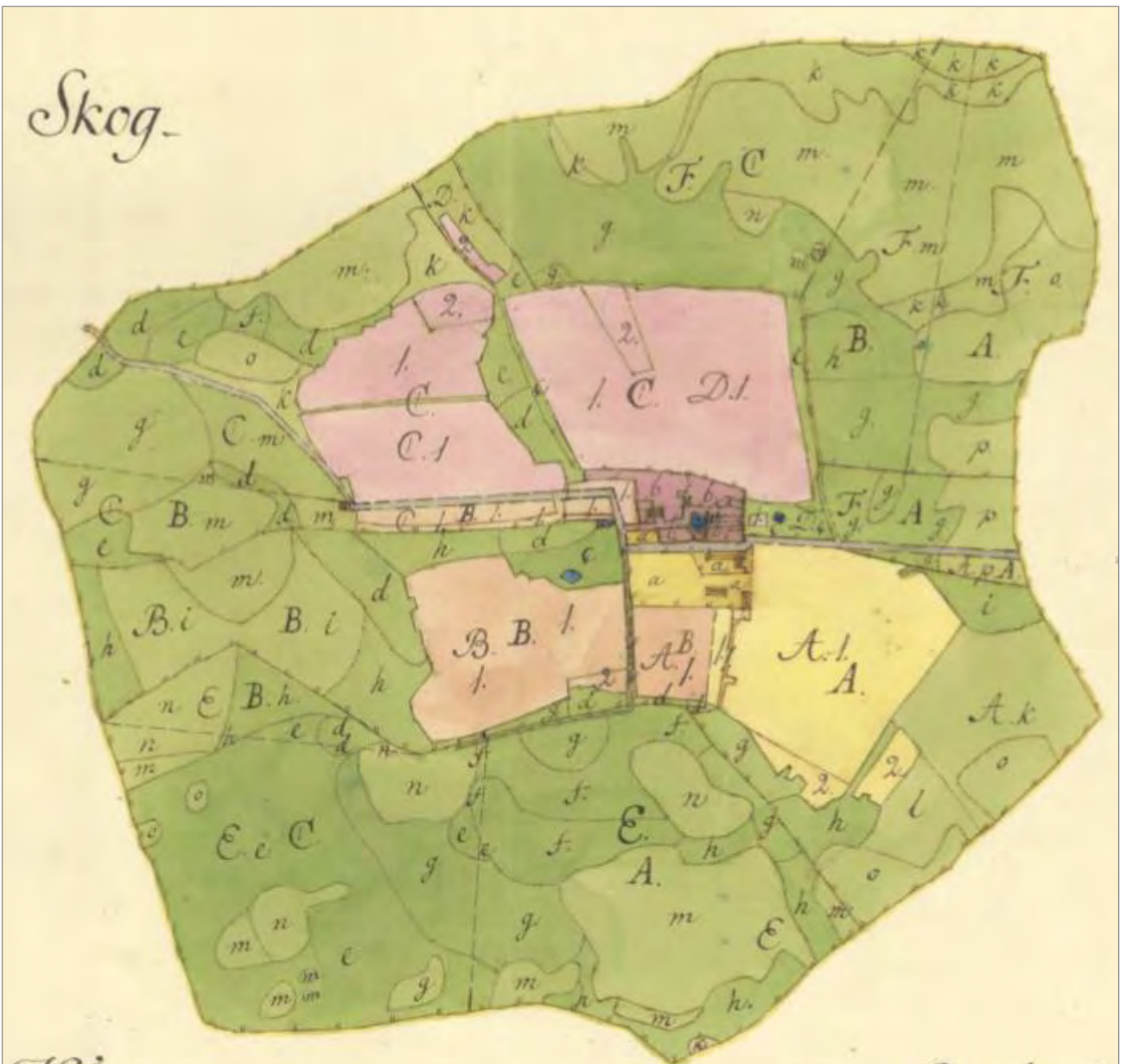
Figur 11. Karta som visar gårdarna Klevens och Norra Blikseruds placeringar omkring år 1800 på dagens karta. Ingen av gårdarna ligger längre kvar på sin ursprungliga plats.

Gården Finnetorp (L2024:5464)

- ◇ Gården är belagd sedan 1618 och omfattade 1/4 mantal.
- ◇ Gårdsnamnet härrör troligen från det fornsvenska mansnamnet Finne. Det är också möjligt att gårdsnamnet syftar på en person från Finland.

Gården finns att se på en karta från 1797 (figur 12) men när Häradsekonomiska kartan ritas på 1890-talet är gårdens ursprungliga plats övergiven. På kartan syns en liten markör för gårdens läge med obrukad mark strax

ovanför bokstaven "e" i namnet Finnestorp (figur 13). Gården hade flyttats ungefär 300 meter mot sydväst. Både det gamla och nya läget syns på kartan i figur 15.

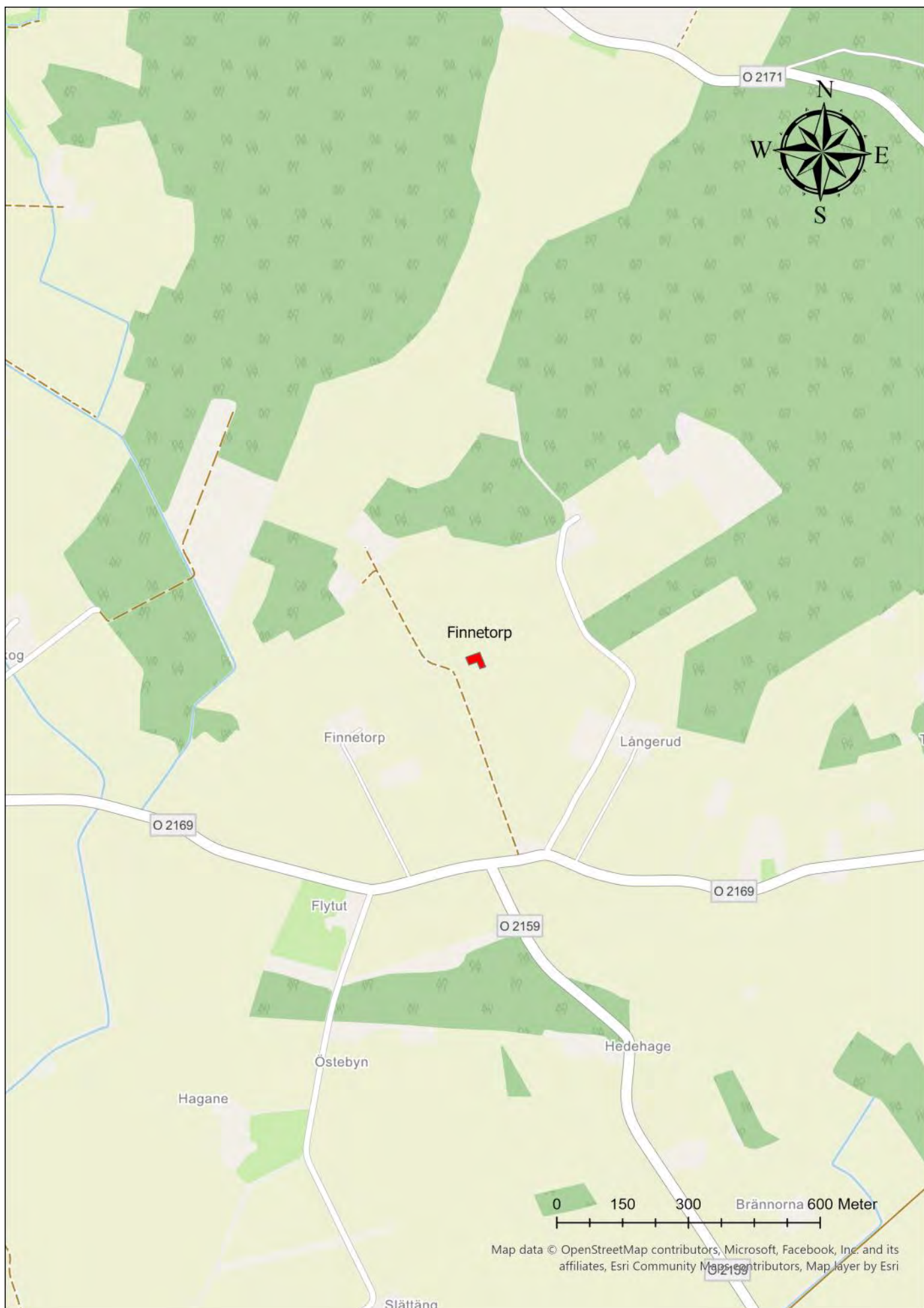
Figur 12. Utsnitt från en karta från 1797 som visar gården Finnetorp.

Figur 13. Utdrag från Häradskartan. Vid denna tid fanns det sju gårdar inom fastigheten Finnetorp. Platsen för gården på 1797 års karta är övergiven men är markerad som ett obrukat område strax ovanför bokstaven "e" i namnet Finnetorp. Idag finns fem gårdar kvar på samma plats som vid Häradskartan medan två gårdar har flyttats sedan dess.

Figur 14. Foto mot norr som visar platsen för gården Finnetorp på 1797 års karta.

Figur 15. Karta som visar läget för gården Finnetorps 1797 och idag.

Gården Hede (L2024:5466)

- ◇ Gården är belagd 1540 och omfattade 1 mantal.
- ◇ Gårdsnamnet är en böjningsform av ordet hed.

På en karta från 1795 kan man se att gården hade utvecklats till att omfatta flera hushåll som var placerade strax öster om ett biflöde från Dalbergsån. När Häradsekonomiska kartan ritades på 1890-talet fanns det tre

gårdar inom fastigheten men ingen av dem låg vid den tidigare gårdstomten nära ån. I det här fallet kan man spekulera om högre flöden i ån med risk för översvämningar kan ha påverkat de nya gårdsplaceringarna längre österut. Gårdens äldre och nyare placering syns på kartan i figur 26. Idag är delar av den södra gårdstomten bebyggd på grund av modern expansion. Förövrigt brukas platsen för den gamla gården som åker.

Figur 16. Utsnitt från en karta från 1795 som visar de två gårdarna vid Hede.

Figur 17. Utdrag från Häradskartan. Vid denna tid fanns det tre gårdar inom fastigheten Hede. Platsen för gården på 1795 års karta är övergiven och låg strax nedför tecknet "III" i kartan. Idag finns två gårdar kvar ungefär på samma plats som på Häradskartan. Dagens södra gård har expanderat och omfattar södra delen av gårdens placering 1795.

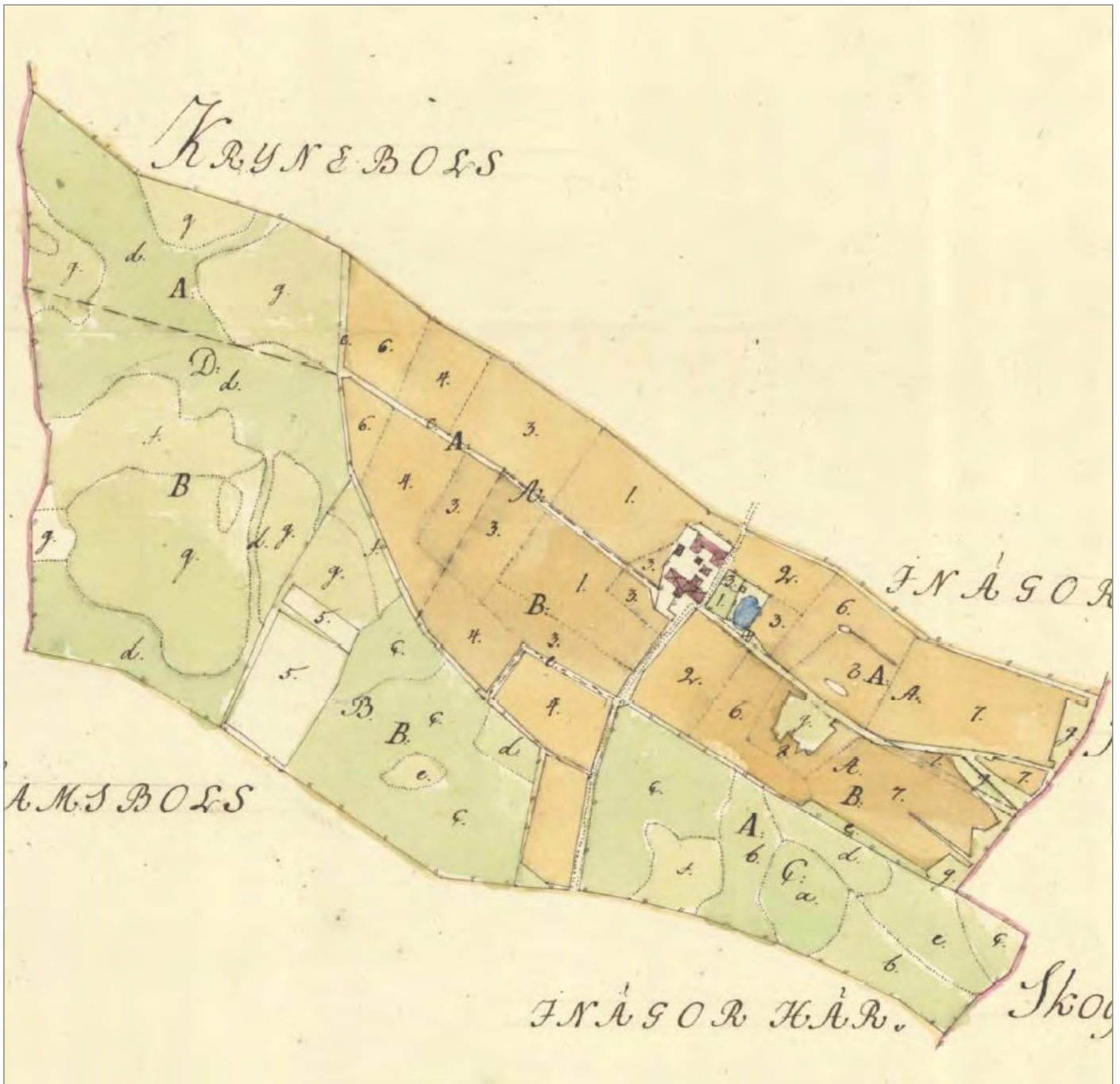
Figur 18. Foto mot norr som visar platsen för norra delen av gården Hede på 1795 års karta.

Gården Högen (L2024:5468)

- ◇ Gården är belagd 1509 och omfattade 1/2 mantal.
- ◇ Gårdsnamnet har sitt ursprung i att gården är anlagd på en höjd.

Gården är synlig på kartmaterial från 1796 (figur 19). När Häradsekonomska kartan ritas på 1890-talet har gården flyttats omkring 100 meter och förlagts till en annan höjd i landskapet åt sydöst (figur 20). Idag finns

det ingen gård kvar inom fastigheten. Den gamla gårdstomten syns som ett impediment i omgivande åkermark. Figur 26 visar den gamla gårdstomtens placering på dagens karta.

Figur 19. Utsnitt från en karta från 1796 som visar gården Högen.

Figur 20. Utdrag från Häradskartan. Gården har flyttats cirka 100 meter österut vid nästa förhöjning i landskapet. Platsen för gården på 1795 års karta är övergiven och ligger strax västerut vid en förhöjning som är obrukad. Idag finns ingen gård kvar inom den gamla fastigheten.

Figur 21. Foto mot öster som visar höjden där gården Högen var placerad på 1796 års karta

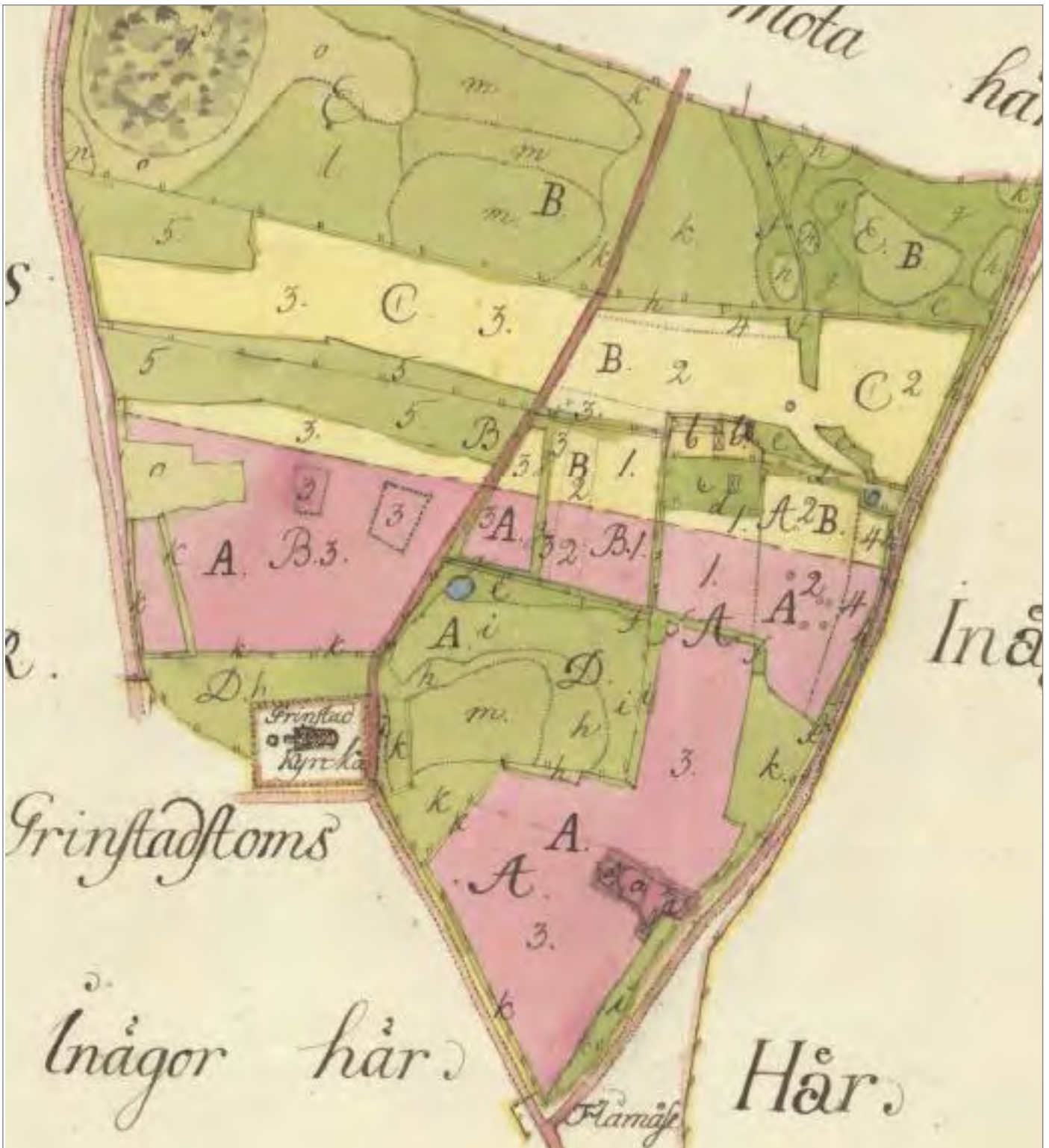

Gården Karihagen (L2024:5471,L2024:5469)

- ◇ Det äldsta belägget för gården är från år 1549 då det omnämns som utjord. År 1609 omnämns även en skattetomt som senare blev 1/4 mantal.
- ◇ Gårdsnamnets förled har sitt ursprung i kvinnonamnet Karin.

Gårdens placering är synlig på en karta från 1796. Kartan avslöjar att det vid den tiden fanns två gårdar; *a* och

b. Gård *a* låg nordost om Grinstad kyrka och gård *b* sydost om kyrkan (figur 22). Vid tiden för den Häradsekonomiska kartan på 1890-talet låg den norra gården (*b*) kvar på samma plats medan den södra gården (*a*) var försvunnen (figur 23). Den norra gården låg kvar på samma plats så länge som till år 2000. Idag är båda platserna övergivna och i landskapet finns bara åkermarken kvar. Figur 26 visar de gamla gårdtomternas placering på dagens karta.

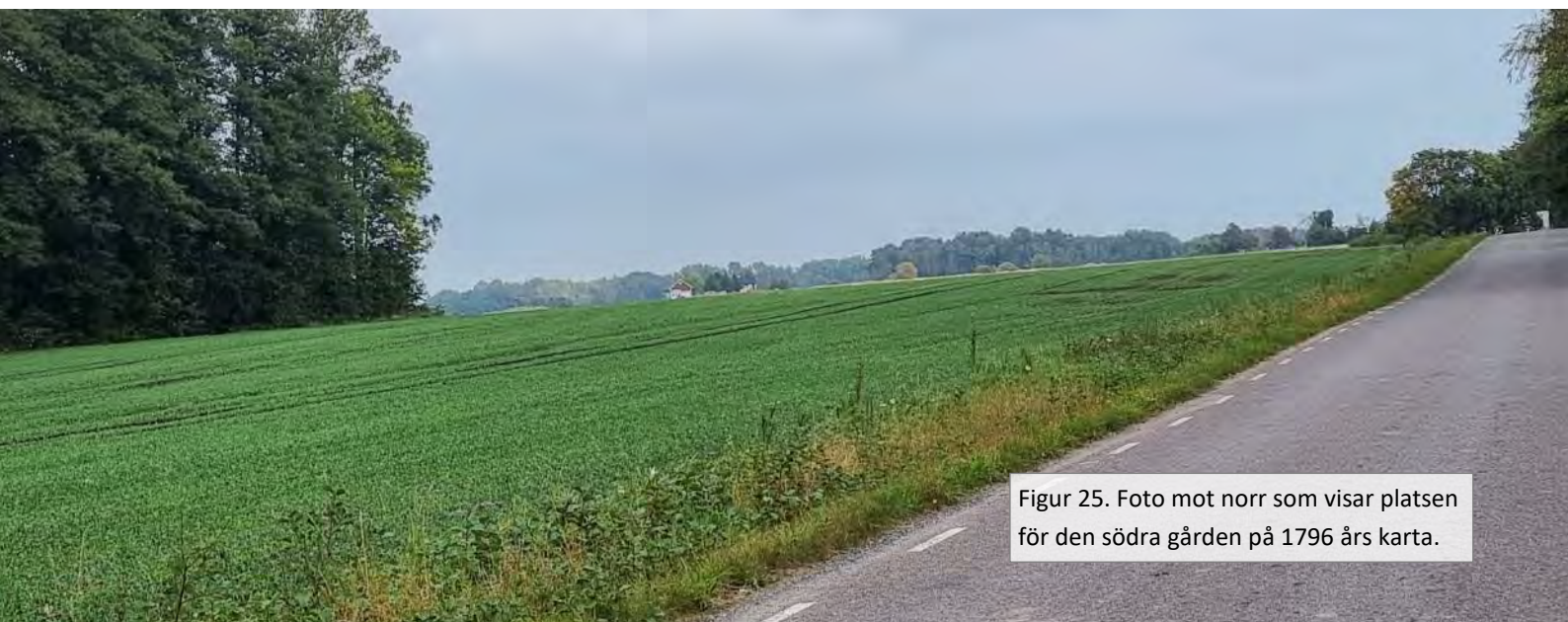
Figur 22 Utsnitt från en karta från 1796 som visar de båda gårdarna vid Karihagen. Till vänster syns Grinstads kyrka.

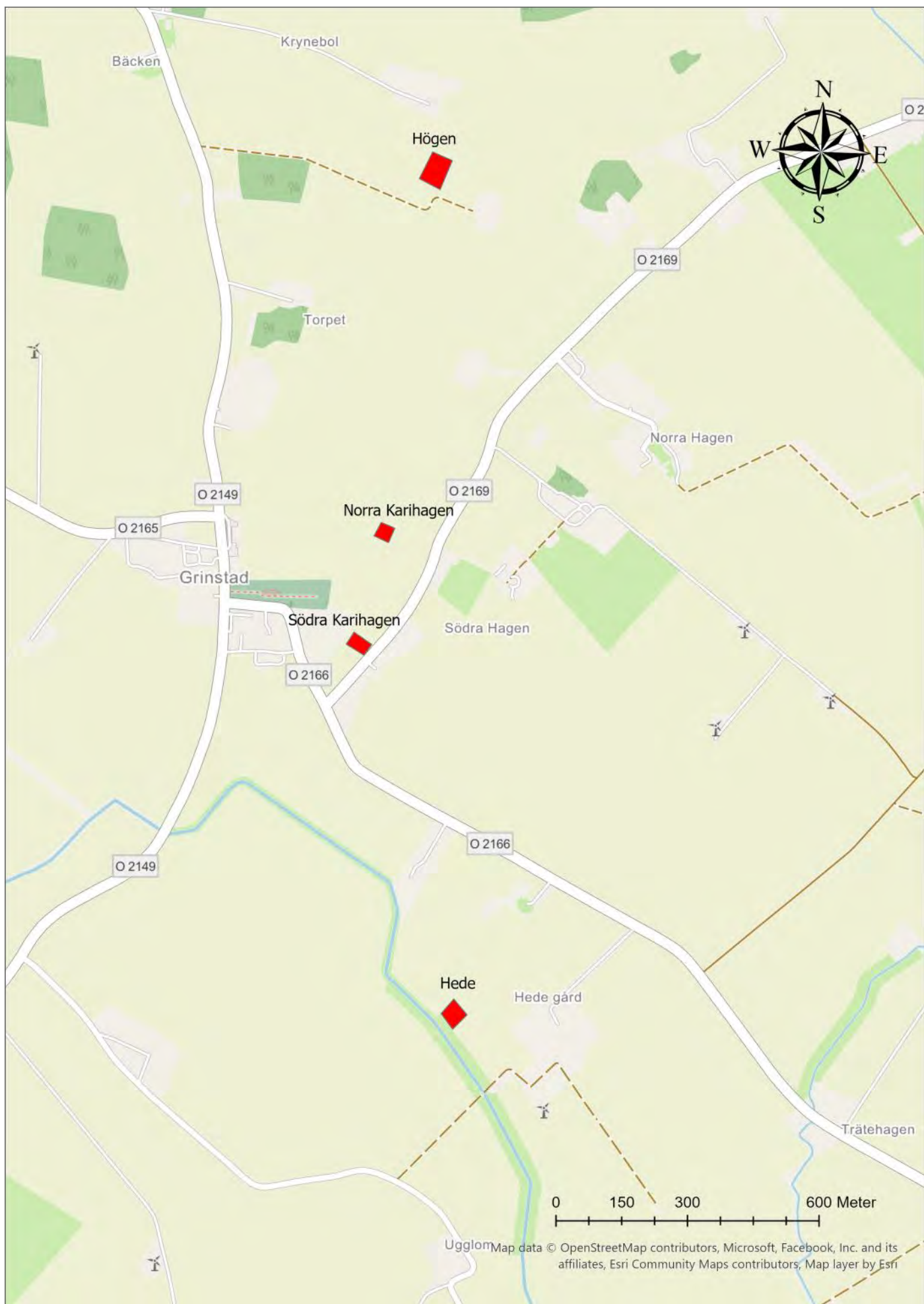
Figur 23. Utdrag från Häradskartan. Häradskartan visar att norra gården fanns kvar på samma plats som på 1796 års karta (under bokstaven "g" i namnet Karihagen) medan den södra gården var borttagen. Den norra gården fanns kvar år 2000 men är idag borttagen.

Figur 24. Foto mot väster som visar platsen för den norra gården på 1796 års karta.

Figur 25. Foto mot norr som visar platsen för den södra gården på 1796 års karta.

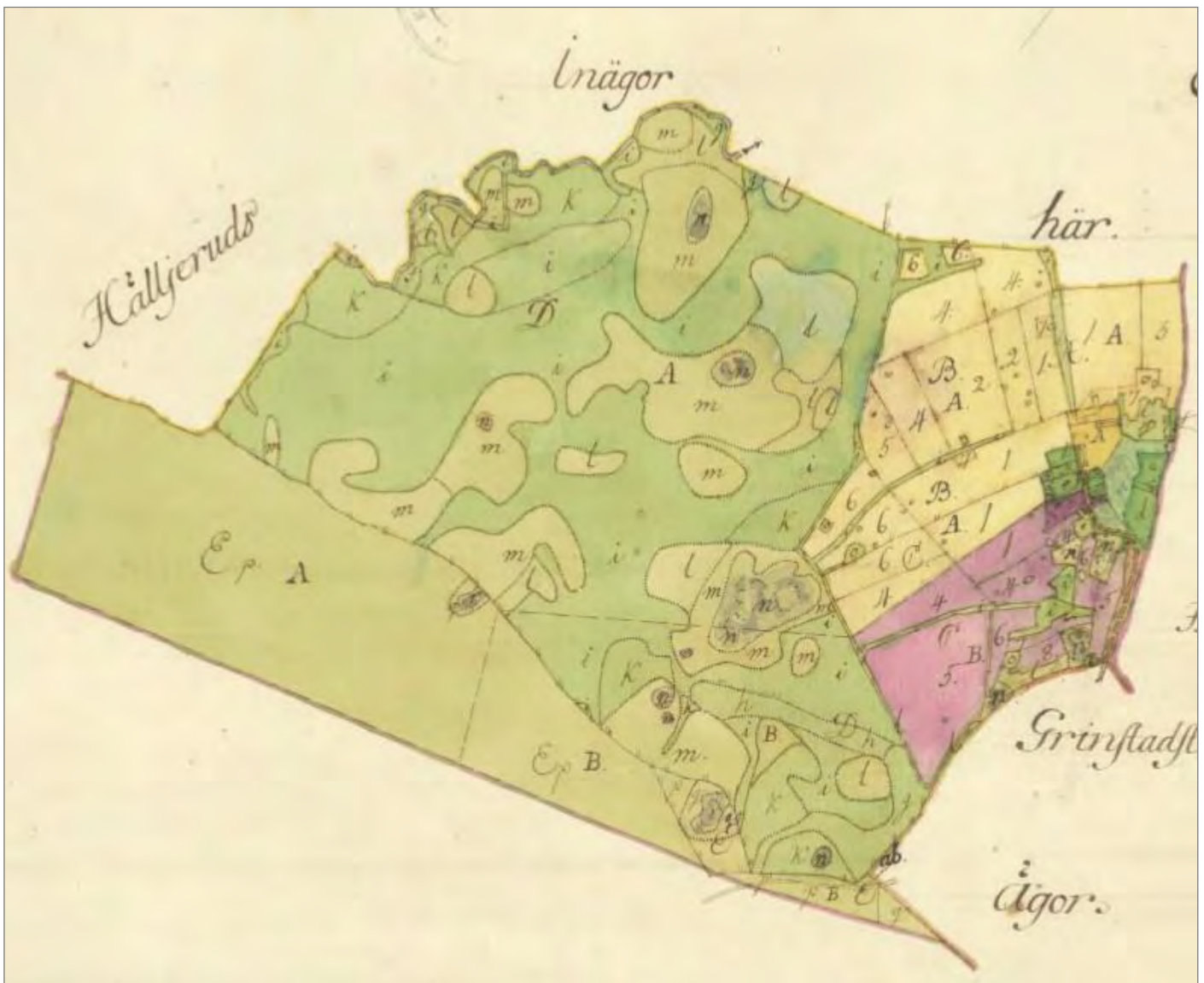
Figur 26. Karta som visar Högen, de två gårdarna vid Karihagen och Hedes placeringar vid slutet av 1700-talet.

Gården Kleven (L2024:5473)

- ◇ Det första kända tillfället då gården omnämns är i en jordebok från 1621. Kleven var då ett skatte-torp men omvandlades senare till 1/4 mantal.
- ◇ Gårdsnamnet härrör från ordet klev i betydelsen "ett ställe där man kliver upp på en höjd".

Gården syns på en karta från 1792, då belägen i de östra delarna av fastigheten (figur 27). På 1890-talet visar Häradsekonomiska kartan att det fanns två gårdar som flyttats till andra platser inom fastigheten än 1792 års

gårdstomt (figur 28). De båda gårdarna från 1890-talet ligger idag kvar på samma plats. Den gamla gårdstomten är idag helt övergiven och syns som ett impediment i den omgivande åkermarken (figur 29). Figur 11 visar den äldre gårdstomtens placering på dagens karta.

Figur 27. Utsnitt från en karta från 1792 som visar gården Kleven.

Figur 28. Utdrag från Häradskartan. Häradskartan visar att det då fanns två gårdar och att de hade flyttats cirka 500 meter åt sydväst och nordväst om gårdens läge 1792. Gårdarna finns kvar på samma plats idag.

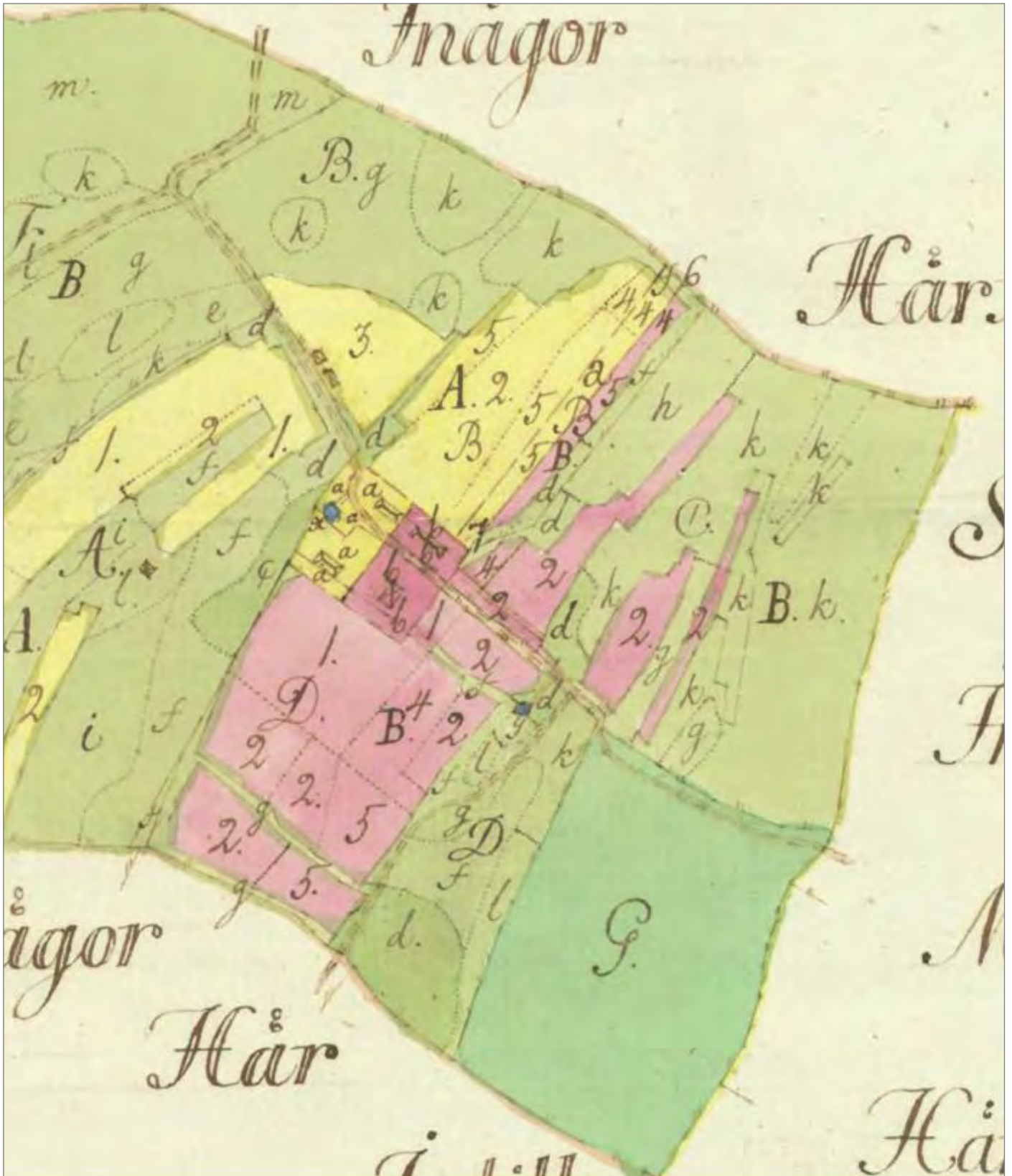
Figur 29. Foto mot norr som visar platsen för gården Kleven på 1795 års karta.

Gården Spirekasen (L2024:5474)

- ◇ Det äldsta belägget för gården är då den omnämns i en jordebok från 1625 som ett skatsetorp. Senare omvandlades gården till 1/4 mantal.
- ◇ Gårdsnamnets förled är ordet "spira" i betydelsen ung trästam. Efterledet är bestämd form av ordet "kas" som betyder svedjeland.

Gården är synlig på en karta från 1798 då den ligger i den östra delen av fastigheten (figur 30). När Häradskartan ritas på 1890-talet har gården flyttats omkring 300 meter åt nordväst (figur 31). På den nya tomten står det idag en liten stuga men den gamla gårdstomten är helt övergiven. Den gamla gårdstomtens placering på dagens karta finns att se på figur 33.

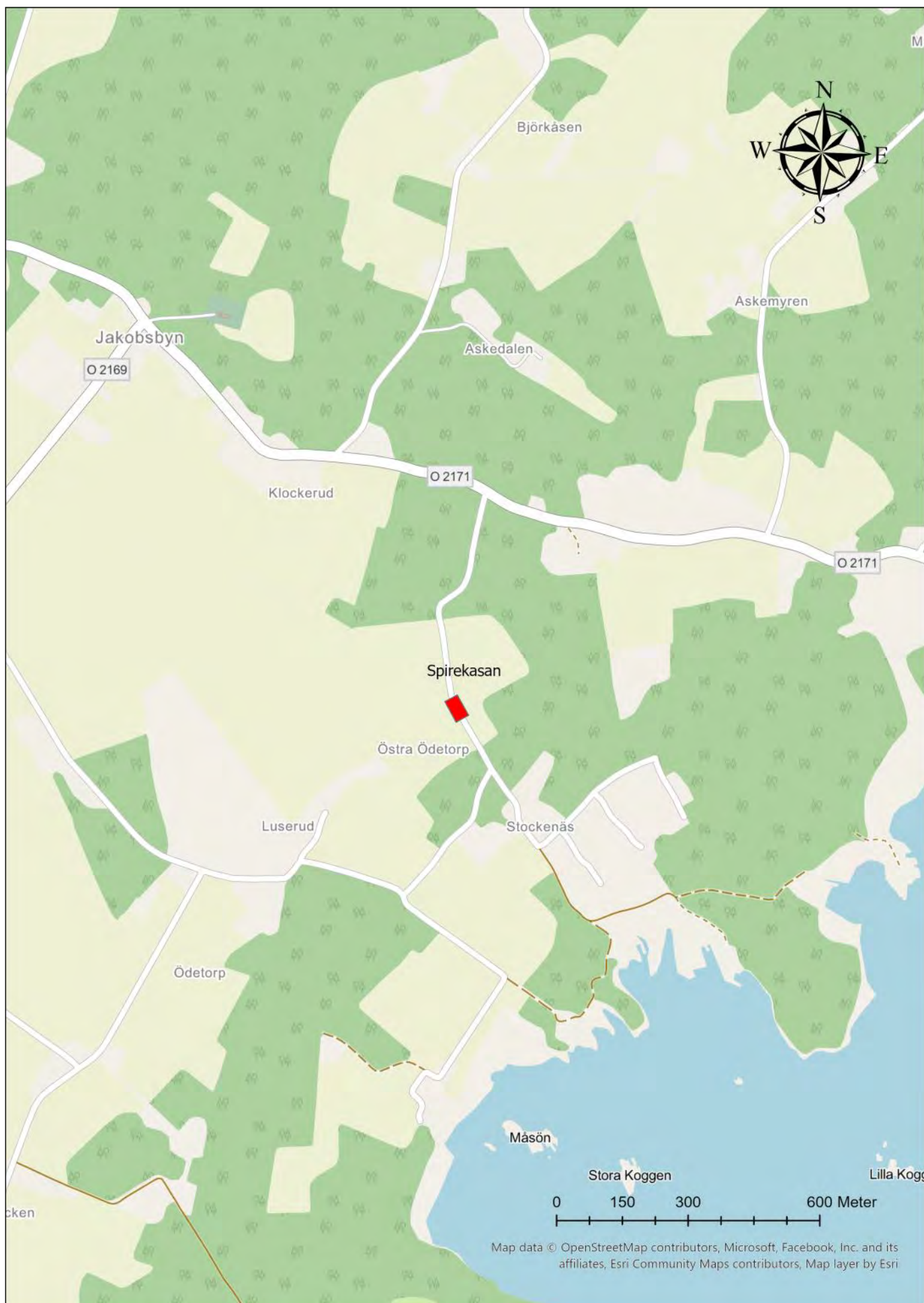
Figur 30. Utsnitt från en karta från 1798 som visar gården Spirekasen.

Figur 31. Utdrag från Häradskartan som visar att gården har flyttats cirka 300 meter åt nordväst. Idag finns det kvar en liten stuga på samma plats som gården från Häradskartan visar.

Figur 32. Foto mot NV som visar var gården på 1797 års karta var belägen idag.

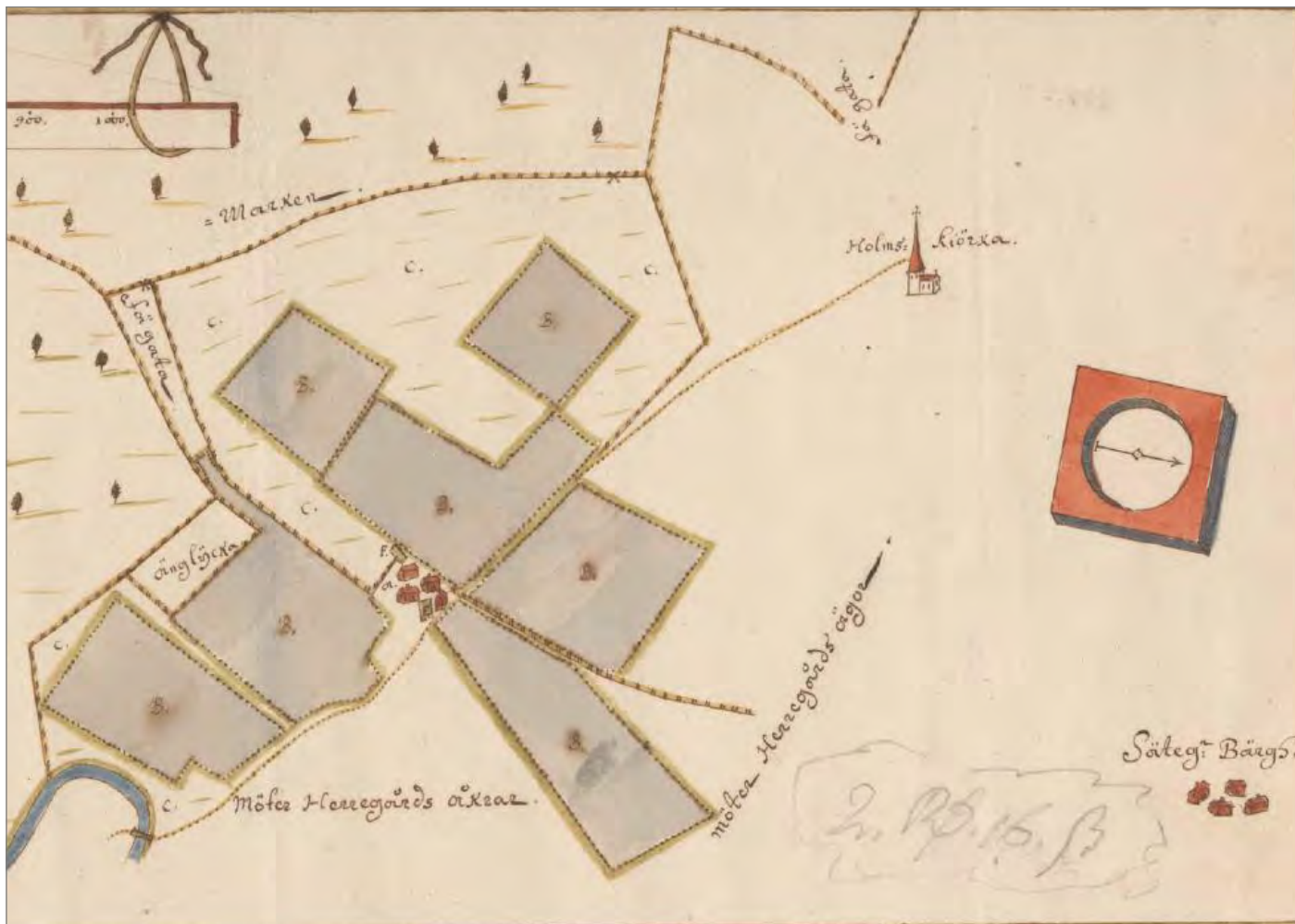
Figur 33. Karta som visar gården Spirekasans placering 1798.

Holm socken

Gården Hassle (L2024:5475)

- ◇ Gården omnämns 1540-1549 i jordeboken som ett kyrkohemman. Den återinfördes i jordeboken 1687 som ett frälsehemman som omfattade 1/4 mantal.
- ◇ Gårdsnamnet härrör troligen från det fornsvenska ordet hässle vilket betyder hasselskog.

Den äldsta kartan över gården härrör från 1694. Här syns både bostäder, åkrar och ängar samt Holms kyrka (figur 34). Den Häradsekonomiska kartan visar att gården hade flyttats drygt 600 meter söderut (figur 35). Fram till slutet av 1900-talet låg gården kvar på samma ställe men idag finns den inte längre kvar. Den gamla gårdstomten från 1694-års karta är helt övergiven men kyrkogården har expanderat och täcker tillsammans med en bilväg delar av tomten. På figur 43 går det att se den gamla gårdstomtens placering på dagens karta.

Melb: H: Mauritz Stane, och Sakswez några näste gode Bondeväns, Tit: a. Gårdstlegård:
 ra under Haregården, Bärgs som Cartan utvisar, förminnet Seälshman Sakswez disponerat med
 några finna till gårdens löjdaude, är först i älden Tit: B: 15 1/2 tunn: öfver alt, som är storr-
 indor brotblandat, är saltfädr- og lombual: öfver utfädr 7 1/2 tunn: Sakswez på säab vägs, Kowen,
 Rättta älden wall: Tit: C: som gifwa öfver almast 9 ball: Wallfö: som ängs är säv Tit: D: som
 lab af äldor Salla ögögl, är og belägin Söd: om Salla säldre at bunt: Salla är belägit omde
 är at för: og öfver ällist ingan, ängs är at finna till dunn gårdens som lictwägl har warit om
 kungs Tit på Cartan at man säv af må för dis bestaffingsrat: är of en ängs almast förmin
 hwilken ligger på näst 1/2 Mjöl N: O: ifrån gårdens utsmid Wenez, som öfver gifwa 12 ball:
 samstatin med Bärg, Holm, Söfström, Sakswez, Marthwötorp, Sakswez, Sakswez, Sakswez, Sakswez, Sakswez,
 wallward og ingr bärgs, og alt på lagligs gått Mjöl, bär man Sakswez ringa. Sakswez ifrån med
 inga två som begjuma Bärg, og näst fälningan, Iti Sakswez gård om 100 Ångren Tit: E:
 C. B. Kempfen Sköld. Å: 1694.

Figur 34. Utsnitt från en karta från 1694 som visar gården Hassle. Till höger syns Holms kyrka och gården Berg. Observera nordpilens riktning.

Figur 35. Utdrag från Häradskartan som visar platsen för gården Hassle där den var belägen på 1890-talet. Jämfört med 1694 års karta är gården flyttad cirka 600 meter söderut. Gården bortogs i slutet av 1900-talet.

Figur 36. Foto mot sydväst som visar platsen för gården Hassle. Idag består en stor del av området av en kyrkogård och en bilväg. Området längst i öster består av åkermark.

Figur 38. Utdrag från Häradskartan som visar platsen för gården Holm där den var belägen på 1890-talet. Jämfört med 1709 års karta är gården flyttad cirka 1 kilometer åt sydväst. I husförhörlängderna framgår att denna gård uppfördes vid denna plats omkring 1880. Gården är numera borttagen men den fanns kvar år 2000 på samma plats som Häradskartan visar.

Figur 39. Foto mot norr som visar platsen för gården Holm där den var belägen 1709.

Gården Solberg (L2024:5477)

- ◇ Gården är belagd 1540 och omfattade 1/2 mantal
- ◇ Gårdsnamnet betyder "en solbelyst höjd".

Gården finns omnämnd på en karta från 1709 som visar gården Nordkärrs ägor (figur 40). I marginaltexten framgår det att gården Solberg var övergiven för ett 50-tal år

sedan. Husen var demolerade och endast ringa syntes efter gårdstomten. Marken låg då under gården Nordkärr. I mantalslängderna framgår att gården övergavs 1671. Gården byggdes aldrig upp igen och finns därför inte med på Häradsekonomiska kartan (figur 41). Figur 43 visar den gamla gårdstomtens placering på dagens karta.

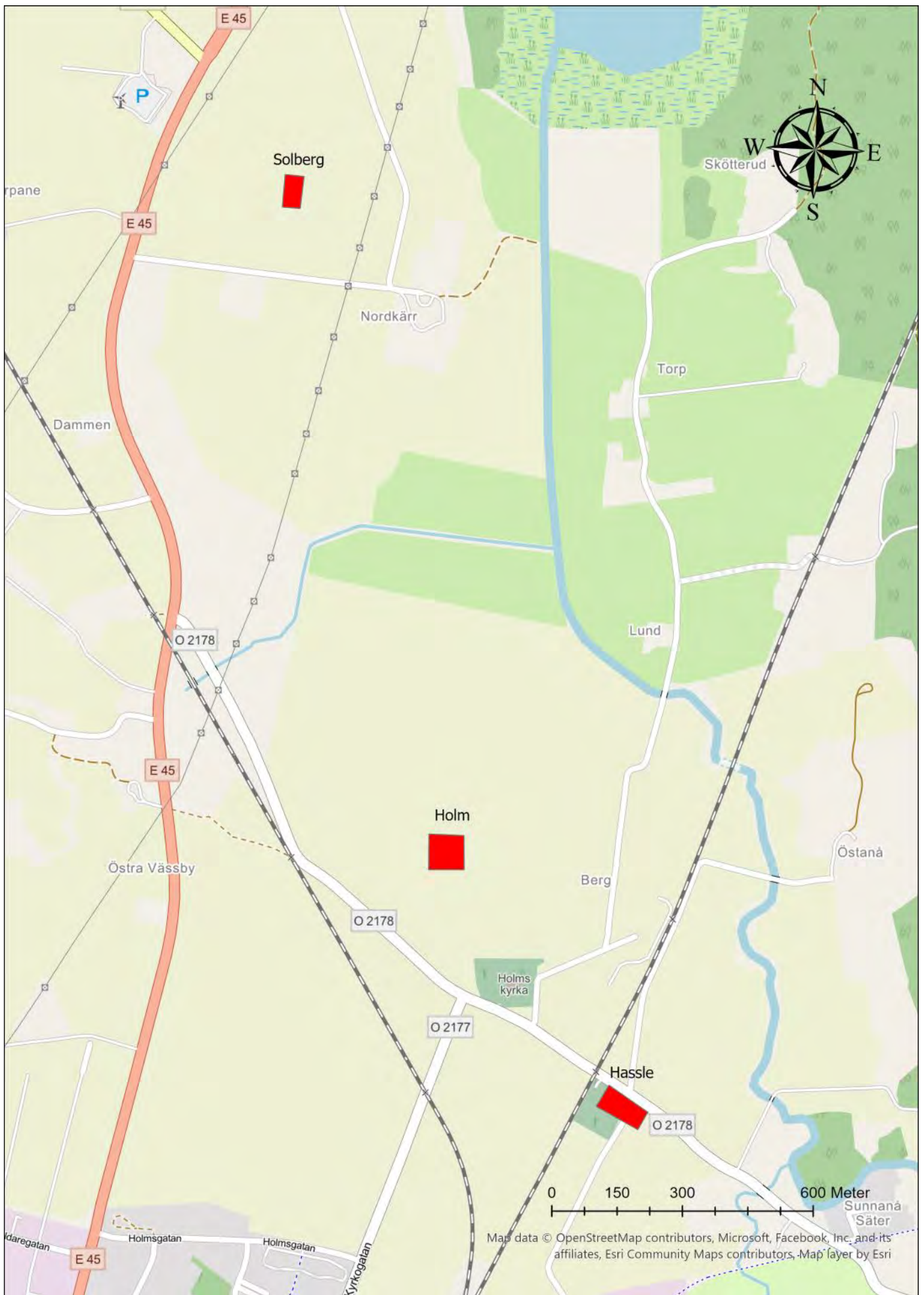
Figur 40. Utsnitt från en karta från 1709 över gården Nordkärrs ägor. På kartan visas även markerna som en gång tillhörde den då övergivna gården Solberg. Bokstaven A längst ned till höger visar Solbergs gårdstomt.

Figur 41. Utdrag från Häradskartan från 1890-talet. Strax ovanför bokstaven "d" i namnet Nordkär finns flera mindre bergspartier markerade. Solbergs gårdstomt låg vid södra delen av dessa bergspartier.

Figur 42. Foto mot nordöst som visar platsen för gården Solberg

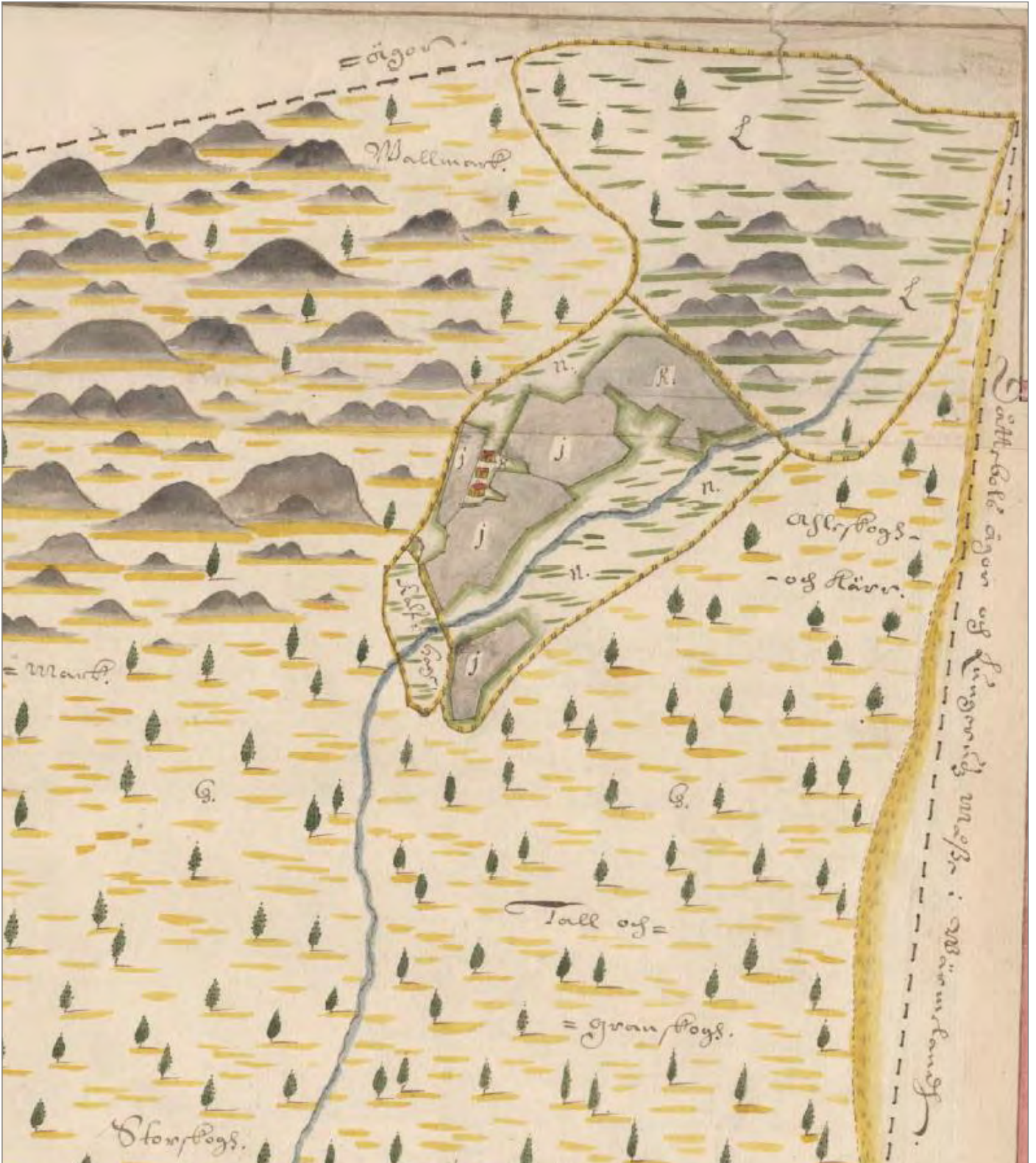
Figur 43. Karta som visar Solberg, Holm och Hassles placering omkring år 1700.

Åmål socken

Gården Dalen (L2024:5478)

- ◇ Gården omnämns för första gången på en karta från 1696 som ett nybygge vilket omfattande 1/8 mantal (figur 44).
- ◇ Gårdsnamnet har sitt ursprung ifrån att gården anlades i en dalgång.

Av någon anledning nedgraderas Dalen från gård till torp omkring 1806. Torpet låg därefter under gården övre Sjövik tills det övergavs år 1886. På 1890-talet var delar av den södra delen av den gamla gårdstomten bebyggd med järnväg (figur 45). Idag går torpbebyggelsen att se som en övertorvad husgrund med spisröse (figur 46). Figur 50 visar den gamla gårdstomtens placering på dagens karta.

Figur 44. Utsnitt från en karta från 1696 som visar gården Dalen. Till höger syns länsgränsen till Värmland.

Figur 45. Utdrag från Häradskartan som visar platsen för torpet Dalen. Åkermarksytan är ungefär densamma som på 1696 års karta. Delar av området längst i söder är dock borttaget på grund av en järnvägsetablering. Torpet övergavs 1886.

Figur 46. Foto mot norr som visar en del av spisröset i en husgrund tillhörande torpet Dalen.

Gården Vintertorpet (L2024:5480)

- ◇ Gården omnämns på en karta från 1697 som ett nybygge vilket omfattande 1/8 mantal (figur 47).
- ◇ Gårdsnamnets ursprung är något oklart och kan möjligen syfta till den årstid då gården anlades med tillägget "torp" som under 1600-talet betecknar ett nybygge.

Omkring år 1806 nedgraderades Vintertorpet från gård till torp under gården övre Sjövik. År 1882 övergavs Vintertorpet och på den Häradsekonomiska kartan kan man se att delar av den gamla gårdstomten försvunnit i samband med etablering av järnvägen (figur 48). Idag syns endast några raserade stenmurar på platsen för gården (figur 49). Figur 50 visar den gamla gårdstomtens placering på dagens karta.

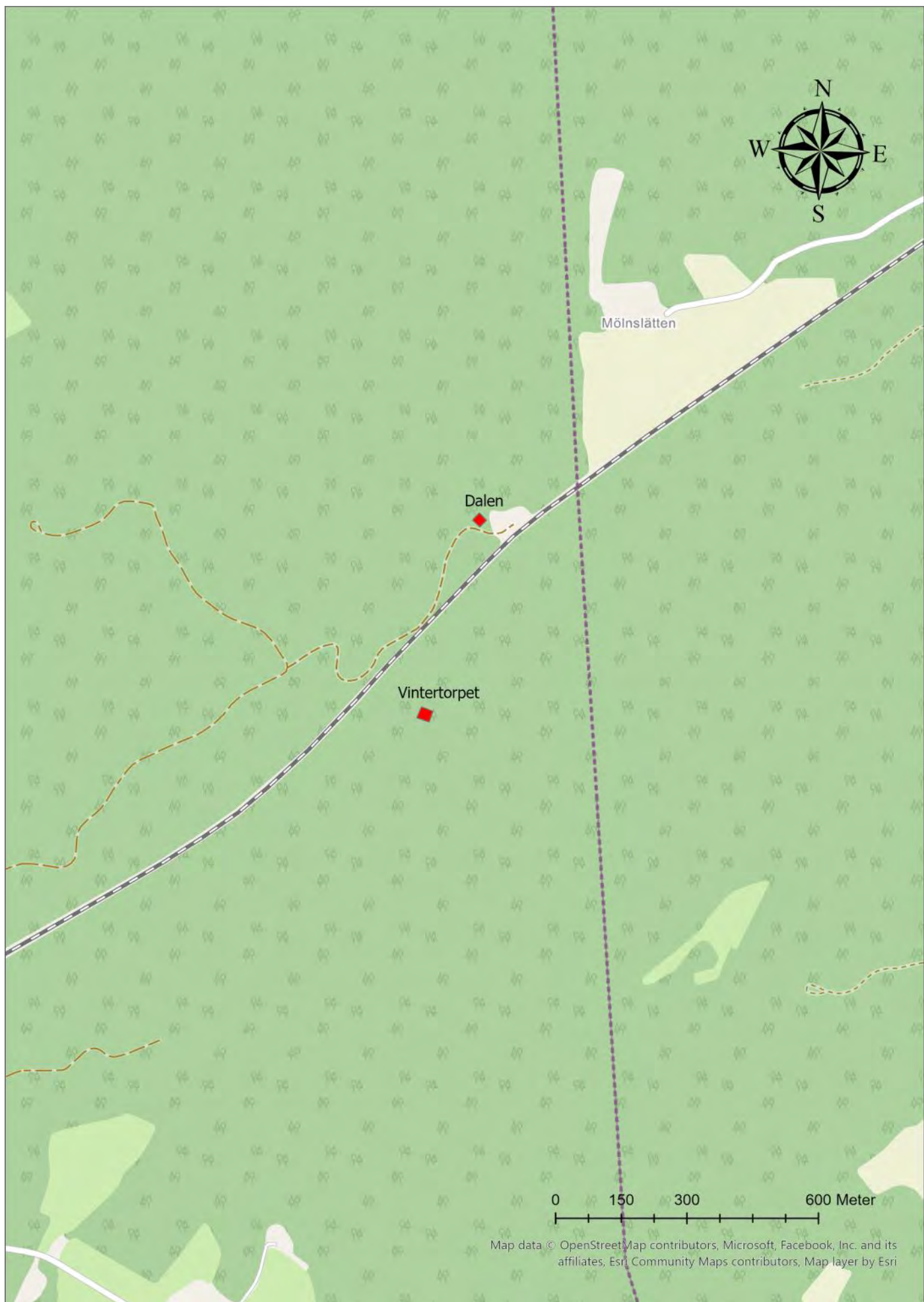
Figur 47. Utsnitt från en karta från 1697 som visar gården Vintertorpet. Till höger syns länsgränsen till Värmland.

Figur 48. Utdrag från Häradskartan som visar platsen för torpet Vintertorpet. Åkermarksytan är ungefär densamma som på 1696 års karta. Delar av området är nordväst är borttaget på grund av en järnvägsetablering. Torpet övergavs 1882. Torpområdet är idag helt igenvuxet och endast ett par raserade stenmurar kan iakttas.

Figur 49. Foto mot väster som visar en raserad stenmur vid platsen för Vintertorpet.

Figur 50. Karta som visar torpen Dalen och Vintertorpets placering i slutet av 1800-talet.

Slutsats

Sökandet efter försvunna gårdar i fyra socknar i Dalsland resulterade i att tretton fornlämningar i form av gårdstomter kunde identifieras. Platserna var bebyggda med gårdar under 1600- och 1700-talen vilka av någon anledning övergavs eller flyttades. Storskiftet och laga skifte torde vara den vanligaste förklaringen till att en gård flyttas men även andra anledningar såsom dålig lönsamhet kan ha varit en faktor. Några av platserna är till synes välbevarade idag medan andra brukas som åker eller delvis har bebyggts.

Av de tretton påträffade gårdstomterna ligger åtta i Grinstad socken, tre i Holm socken och två i Åmål socken. Samtliga har registrerats som fornlämningar i kulturmiljöregistret. Resultatet visar att det numera finns 75 registrerade gårdstomter som är registrerade som fornlämningar i Dalsland, vilket innebär en ökning med 20% jämfört med innan projektet genomfördes (jämfört tabellerna i figurerna 4 och 51).

Undersökningen kunde visa att arkivmaterialet för de dalsländska socknarna är ojämnt studerade och att det med största sannolikhet går att hitta flera övergivna gårdstomter, även i de socknar där det tidigare har gjorts genomgångar.

Flyttade gårdar

Sju av gårdarna flyttades och har idag ett nytt läge eller har blivit borttagna i sen tid. Dessa gårdar låg i Grinstad

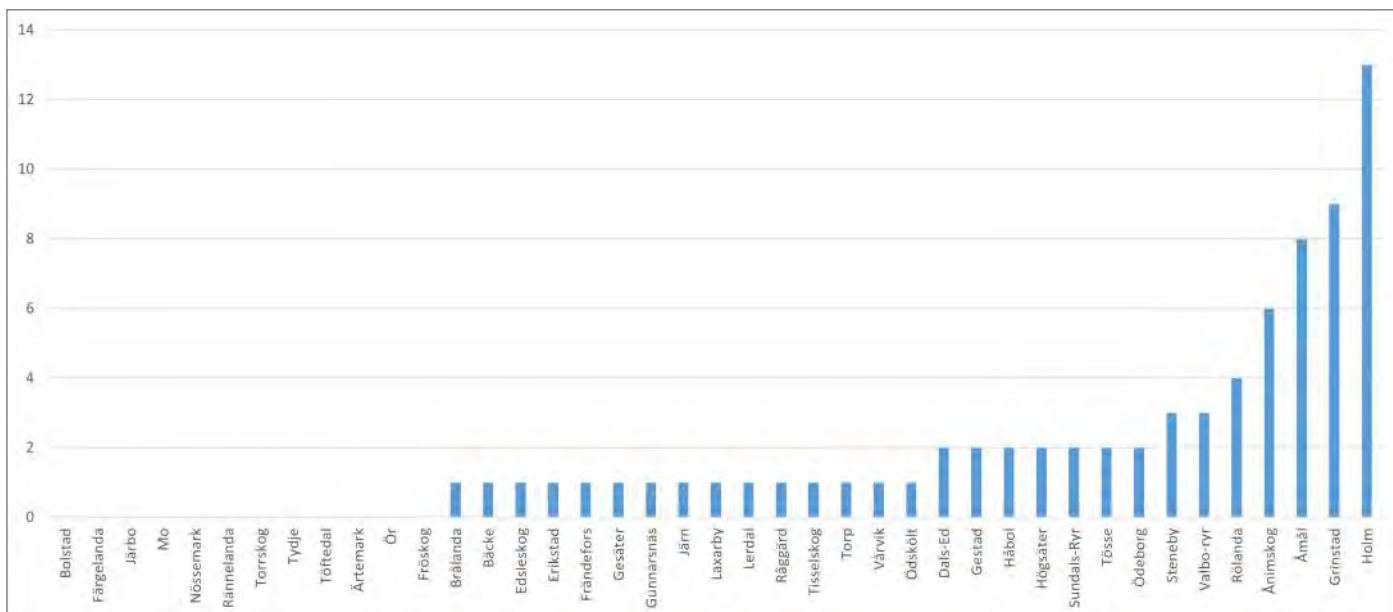
och Holm socken och utgörs av Norra Blikserud (L2024:5463), Finnetorp (L2024:5464), Hede (L2024:5466), Högen (L2024:5468), Kleven (L2024:5473), Spirekasan (L2024:5474) samt Hassle (L2024:5475).

Övergivna gårdar

Sex av gårdarna övergavs utan att byggas upp igen. Dessa gårdar låg i Grinstad, Holm och Åmål socken. Av dessa övergavs Solberg (L2024:5477) omkring 1671 och Holm (L2024:5476) omkring 1726. Under 1800-talet övergavs den södra gården inom Karihagen (L2024:5469), Dalen (L2024:5478) och Vintertorpet (L2024:5480). Den norra gården inom Karihagen (L2024:5471) övergavs omkring år 2000 men låg fram till dess kvar i samma läge som på kartmaterialet från sent 1700-tal.

Förhistoriska boplatser

Tidigare gjorda arkeologiska undersökningar vid gården Hassle visade att det finns förhistoriska boplatsslämningar inom gårdstomten (L1966:3883). Ser man till de topografiska aspekterna för de övriga tolv gårdarna finns det mycket som talar för att det även kan finnas förhistoriska boplatsslämningar vid Solberg, Norra Blikserud, Högen och Kleven. Med anledning av att Holm har givit upphovet till sockennamnet Holm är också denna gårdstomt av intresse.

Figur 51. Tabell som visar antalet kända gårdstomter i Dalsland som är klassade som fornlämningar efter det genomförda arkivprojektet. Om man jämför tabellen i figur 4 framgår det att antalet gårdstomter som är klassade som fornlämningar har ökat med 20%.

Källförteckning

- Kulturmiljöregistret, app.raa.se
- Ortnamnen i Älvsborgs län. På offentligt uppdrag utgivna av Kungl. Ortnamnskommittén. Del XV, Nordals härad. Aktiebolaget Ljus, Stockholm 1911.
- Ortnamnen i Älvsborgs län. På offentligt uppdrag utgivna av Kungl. Ortnamnskommittén. Del XVII, Tössbo härad. Aktiebolaget Ljus, Stockholm 1913.
- Ortnamnen i Älvsborgs län. På offentligt uppdrag utgivna av Kungl. Ortnamnskommittén. Del XIX, Vedbo härad. Aktiebolaget Ljus, Stockholm 1915.
- Grinstad sockens husförhörslängder AI:1 - AI:28 (1711-1900)
- Holms sockens husförhörslängder AI:1 - AI:23 (1726-1900)
- Åmål stad husförhörslängder AI:1 - AI:22b (1764-1895)
- Åmål landsförsamling husförhörslängder AI:1 - AI:18 (1784-1890)
- Lantmäteriet, Historiska kartor. www.lantmateriet.se

Lantmäterimyndigheternas arkiv:

Grinstad socken, Norra Blikserud, storskifteskarta 1803, 15-gri-276

Grinstad socken, Finnetorp, storskifteskarta 1797, 15-gri-243

Grinstad socken, Hede, storskifteskarta 1795, 15-gri-249

Grinstad socken, Högen, storskifteskarta 1796, 15-gri-251

Lantmäteristyrelsens arkiv:

Grinstad socken, Karihagen nr 1-2, storskifte på inägor, 1796

Grinstad socken, Kleven nr 1, storskifte, 1792

Grinstad socken, Spirekasen nr 1, storskifte på inägor, 1798

Holm socken, Hassle nr 1, geometrisk avmätning, 1694

Holm socken, Holm nr 1, geometrisk avmätning, 1709

Holm socken, Nordkärr nr 1, Avmätning, 1709

Tösse socken, Amnebyn nr 1, Avritning, 1692

Åmål socken, Degernäs nr 1, geometrisk avmätning, 1696

Rikets allmänna kartverks arkiv:

Häradsekonomiska kartan 1890-97, Bolstad, 52-18

Häradsekonomiska kartan 1890-97, Mellerud, 52-13

Häradsekonomiska kartan 1890-97, Köpmannebro, 52-8

Häradsekonomiska kartan 1890-97, Åmål, 62-14

GÖTA
ARKEOLOGI